

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Aleksandra Gudamova

TASAARVESTUSÕIGUS PANKROTIMENETLUSES

Magistritöö

Juhendaja
PhD Mari Schihalejev-Parrest

Tartu
2025

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
I. PANKROTIMENETLUSE PÕHIMÕTTED	8
1.1 Pankrotimenetluse eesmärk	8
1.2 Võlausaldajate võrdse kohtlemise ja kollektiivsuse põhimõte	12
1.3 Pankrotimenetluse eelsete õiguste austamine	16
2. TASAARVESTUS OLEMUS JA EELDUSED PANKROTIMENETLUSES	20
2.1 Tasaarvestuse olemus	20
2.2 Tasaarvestuse eeldused pankrotimenetluses	23
3. TASAARVESTUSE TINGIMUSED NÕUETE LIIKIDE ERISUSI ARVESTADES	31
3.1 Enne pankrotimenetlust tekkinud nõuete tasaarvestus	31
3.1.1 Pandiga tagatud nõude tasaarvestus	31
3.1.2 Maksuvõla tasaarvestus	35
3.1.3 Edasilükkava tingimusega nõude tasaarvestus	40
3.1.4 Loovutamise saadud nõude tasaarvestus	43
3.2 Pankrotimenetluse ajal tekkinud nõuete tasaarvestus	45
KOKKUVÕTE	48
SUMMARY	51
KASUTATUD KIRJANDUS	56
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	59
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	60

SISSEJUHATUS

Maailmamajandus on sattunud keerulisse olukorda, mida põhjustavad kõrged energiahinnad ja püsivalt kasvav inflatsioon. Need tegurid mõjutavad majanduskasvu negatiivselt, põhjustades olulist majandustegevuse vähenemist. Kasvava inflatsiooni tingimustes võivad suured keskpangad üle maailma tõsta intressimäärasid, et piirata hinnatõusu, mis muudab laenamise kallimaks.¹ Energiakriis ja sellest tulenevad kõrged energiakulud võivad põhjustada majanduslikke ja sotsiaalseid probleeme, suurendades hinnatõusu erinevates majandussektorites.

Statistikaameti andmetel on Eestis viimastel aastatel pankrotistunud ettevõtete arv suurenenud. Statistika näitab, et 2021. aastal oli pankrotistunud ettevõtteid 103, 2022.aastal 98, 2023.aastal tõusis see arv 139-ni ning 2024.aastal jõudis juba 157-ni.² See tendents peegeldab majanduskeskkonna muutusi ning viitab raskustele ettevõtluskeskkonnas. Ettevõtted, kes ei suuda kiiresti kohaneda turutingimuste muutumisega, on suuremas maksejõuetuse ohus.

Keeruline majanduslik olukord avaldab tugevat survet nii tarbijatele kui ka ettevõtjatele, sundides neid otsima võimalusi oma finantskohustuste täitmiseks. Üheks võimalikuks makseraskuste lahendamise viisiks on läbirääkimised võlausaldajatega, et saavutada kokkuleppe võlgade restruktureerimise või maksetingimuste leevendamise kohta. Kui läbirääkimised ei too soovitud tulemust, muutub mõnedel juhtudel maksejõuetusmenetluse algatamine vältimatuks.

Eestis on makseraskustes juriidilistele isikutele ette nähtud kaks liiki maksejõuetusmenetlusi: pankrotimenetlus ja saneerimismenetlus. Füüsilise isiku suhtes viiakse läbi pankrotimenetlus, võlgade ümberkujundamise menetlus ning kohustustest vabastamise menetlus. Pankrotimenetlus on mõeldud nii juriidilisele kui ka füüsilisele isikule olukorras, kui ta on muutunud püsivalt maksejõuetuks.³ Pankrotimenetlust reguleerib pankrotiseadus (PankrS). Käesolev magistr töö keskendub pankrotimenetlusele, selle eesmärkidele ja aluspõhimõtetele, samuti võimalikele vastuoludele ja nende lahendamisele.

¹ H. Banna, A. Alam, X. H. Chen ja A. W. Alam. Energy Security and Economic Stability: The Role of Inflation and War. –Energy Economics 2023/126, lk 5.

² https://andmed.stat.ee/et/stat/majandus__majandusksused__ettevetluse-demograafia/ER033/table/tableViewLayout2

³ V. Kõve. Maksejõuetusõigus. Tallinn: Juura 2024, lk 17

Pankrotimenetlus täidab maailma majanduses mitmeid olulisi funktsioone, toetades finantsstabiilsust ja lepinguliste kohustuste täitmise kindlust. Esiteks loob õiglane ja tõhus pankrotimenetluse süsteem investorites ja laenuandjates usaldust, kuna see tagab, et nende õigused ja huvid on kaitstud ka juhul, kus võlgnik ei suuda oma kohustusi täita.⁴ See omakorda vähendab riske ja soodustab investeringute tegemist, toetades seeläbi majanduskasvu. Teiseks, usaldusväärne pankrotimenetlus tagab kõigile menetluse osalistele võrdse positsiooni, ennetades võimalikke konflikte võlausaldajate vahel ning samal ajal kaitstes ka võlgniku õigusi.⁵

Pankrotimenetluse eesmärk on tasakaalustada võlausaldajate huve ning tagada õiglane ja proportsionaalne nõuete rahuldamine võlgniku vara arvelt.⁶ Üheks pankrotimenetluse keskseks põhimõtteks on võlausaldajate võrdsuse tagamine kollektiivses menetluses, mis võimaldab kõigil võlausaldajatel osaleda pankrotimenetluses võrdsete õigustega ning välistab ühe võlausaldaja alusetu eelistamise. Võlausaldajate võrdne kohtlemine pankrotimenetluses pooldab usaldusväärset ja efektiivset menetlust, kus kõigi menetlusosaliste huvid on võrdselt kaitstud. Selle põhimõtte kohaselt tuleb pankrotimenetluses tagada, et ükski võlausaldaja ei saa teiste ees ebaõiglaseid eeliseid.⁷ Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte järgimine aitab ennetada vaidlusi, mis võivad põhjustada menetluse venimist ja seeläbi vähendada pankrotivara väärtust, takistades nõuete maksimaalset rahuldamist.⁸

Võlausaldajad osalevad pankrotimenetluses erinevate nõuetega, kuid üldjuhul on nad pankrotimenetluse alguses samas olukorras – võlgnik ei täida oma kohustusi. Võlausaldajaid ühendab pankrotimenetluses ühine eesmärk, milleks on nõuete rahuldamine võimalikult suures määras. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte kohaselt ei rahuldata nõudeid pankrotimenetluses individuaalselt, vaid neid rahuldatakse kollektiivses menetluses pankrotiseaduses sätestatud korras.⁹ Pankrotiseadus pakub siiski igale võlausaldajale võimaluse

⁴ V. V. Acharya, Y. Amihud ja L. Litov. Creditor Rights and Corporate Risk-Taking. –Journal of Financial Economics 2011/102, lk 151.

⁵ D. G. Baird. Through Bankruptcy with the Creditors' Bargain Heuristic. –The University of Chicago Law Review 1986/3, lk-d 691-692.

⁶ World Bank. Principles and Guidelines for Effective Insolvency and Creditor/Debtor Regimes. Washington DC: The World Bank 2001, lk 30.

Arvutivõrgus: https://www.iiglobal.org/file.cfm/159/docs/Principles%20and%20Guidelines%20for%20Effective%20Insolvency%20Creditor%20Right%20Systems_0.pdf.

⁷ P. Varul. Pankrotiseaduse uued parandusettepanekud. – Juridica, 2008/VI, lk 362.

⁸ R. M. Hynes, D. Walt. Inequality and Equity in Bankruptcy Reorganization. Law and Economics Research Paper Series 2017/23, lk 6.

⁹ M. Agarmaa, S. Andrekson. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte mõju pankrotimenetlusele. – Juridica 2022/VIII, lk 613.

rahuldada oma nõue individuaalselt tasaarvestuse abil, mis kujutab endast erandit kollektiivse menetluse põhimõttest.

Tasaarvestus, mille eesmärgiks on kahe poole vastastikuste nõuete ja kohustuste täitmine, on tsiviilõiguses laialdaselt levinud lahendus, mille kaudu lihtsustatakse võlgnevuste likvideerimist. Iga võlausaldaja tegutseb eesmärgiga maksimeerida tulu ning kaitsta oma varalisi huve lepingulistest ja muudes võlasuhetes. Selleks otsitakse erinevaid õiguslikke lahendusi, mis võimaldaksid nõuete kiiret ja tõhusat täitmist. Tasaarvestus on efektiivne vahend selle eesmärgi saavutamiseks.¹⁰

Pankrotimenetlus hõlmab kõigi menetluses osalevate võlausaldajate õigustatud huve, mitte üksnes võlgniku ja ühe konkreetse võlausaldaja vahelisi suhteid. Selle eesmärgi saavutamiseks tuleb tasaarvestuse kohaldamisel hinnata selle mõju kõikidele võlausaldajatele. Tasaarvestuse lubamine pankrotimenetluses võib kaasa tuua olukorra, kus üksikud võlausaldajad saavad oma nõuded rahuldatud enne teisi ehk eelisjärjekorras. Selline praktika vähendab pankrotivara mahtu ning põhjustab teiste võlausaldajate nõuete väiksemat rahuldamist, mis võib minna vastuollu võrdse kohtlemise põhimõttega.¹¹ Tasaarvestuse keelamine tähendaks pankrotimenetluse eelsete õiguste piiramist, mistõttu kaotaksid tsiviilõiguslikud kokkulepped oma väärtuse pankrotimenetluses.¹²

Käesolevas magistritöös püstitab autor hüpoteesi, et tasaarvestuse lubamine pankrotimenetluses võib rikkuda võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtet. Magistritöö eesmärgiks on analüüsida tasaarvestuse kohaldamise vajalikkust pankrotimenetluses, võttes arvesse võrdse kohtlemise põhimõtet ja pankrotimenetluse eelsete õiguste austamise olulisust. Töö keskendub tasaarvestuse lubatavuse võimalikele tagajärgedele võlausaldajate võrdse kohtlemise ning nende õiguste realiseerimise seisukohalt. Samuti analüüsitakse, millist mõju avaldab tasaarvestuse rakendamine pankrotivara õiglasemale jaotamisele ning pankrotimenetluse üldisele tulemuslikkusele. Analüüsi tulemusena kujundab autor seisukoha selle kohta, kas ning millistel tingimustel oleks põhjendatud piirata võlausaldaja tasaarvestusõigust pankrotimenetluses.

¹⁰ New South Wales Law Reform Commission. Set-off. Report No. 94. Sydney: New South Wales Law Reform Commission, February 2000, lk 3 – Arvutivõrgus: <https://lawreform.nsw.gov.au/documents/Publications/Reports/Report-94.pdf>

¹¹ G. Cherubini. Harmonisation of Insolvency Law at EU Level. European Parliament, Policy Department 2010, lk-d 5–9.

¹² C.W. Mooney. Insolvency Law as Credit Enhancement and Enforcement Mechanism: A Closer Look at Global Modernization of Secured Transactions Laws. University of Pennsylvania Law School 2018, lk 14.

Arvestades töö eesmärki, on magistritöö jaotatud kolmeks peamiseks osaks. Esimeses peatükis käsitleb autor pankrotimenetluse eesmärke ja selle rolli õigussüsteemis tervikuna. Siinkohal käsitletakse ka pankrotimenetluse aluspõhimõtteid, mille kaudu tagatakse võlausaldajate õiguste kaitse ja nende võrdne kohtlemine. Eraldi pööratakse tähelepanu võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte ja pankrotimenetluse eelsete õiguste austamise põhimõtte omavahelisele seosele ja võimalikule vastuolule pankrotimenetluse raames. Autori hinnangul magistritöö teema kontekstis on oluline välja selgitada, kuidas tasaarvestuse lubavatus pankrotimenetluses mõjutab võlausaldajate õiguste kaitset, eelkõige nende õigust võrdsele kohtlemisele kollektiivses pankrotimenetluses.

Teises peatükis käsitletakse esmalt tasaarvestuse põhimõtteid tsiviilõiguses. Seejärel analüüsitakse tasaarvestuse mõistet, olemust ja eeldusi pankrotimenetluses, keskendudes sellele, kuidas tasaarvestus mõjutab võlausaldajate õiguslikku positsiooni pankrotimenetluses. Käesolevas peatükis uuritakse tasaarvestuse rakendamise mehhanismi, sealhulgas selle materiaalõiguslikke ja menetluslike eeldusi ning võimalikke piiranguid.

Magistritöö kolmandas peatükis analüüsitakse tasaarvestuse lubatavust erinevate tüüpi nõuete korral: pandiga tagatud nõuded, maksuvõlad, edasilükkava tingimusega nõuded ning nõuded, mis on tekkinud pärast pankroti väljakuulutamist. Autor on nimetatud nõudetüübid valinud, kuna need kajastavad olukordi, kus võlausaldajatel võib olla eriseisund pankrotimenetluses. Pandiõigusega tagatud nõuete puhul tuleneb võlausaldaja eelisseisund asjaõiguslikust tagatisest, mille alusel on temal õigus nõuda võlgnevuse rahuldamist panditud vara arvelt ka väljaspool pankrotimenetlust. Maksuvõla puhul on tegemist avalik-õigusliku nõudega, mille sissenõudmiseks on seadusega kehtestatud erikord ning, mis kehtib ka väljaspool pankrotimenetlust. See tekitab küsimuse, kas maksuhaldurile tuleks pankrotimenetluses anda sarnane võimalus oma nõuete rahuldamiseks tasaarvestuse teel. Selles peatükis pööratakse tähelepanu tingimuslike nõuete tasaarvestamisega seotud probleemidele, mis võivad praktikas tekkida.

Samuti käsitleb autor tasaarvestuse võimalikkust pankrotimenetluse ajal tekkinud nõuete puhul, analüüsides nende nõuete mõju pankrotivara koosseisule. Lisaks Eesti õiguskorrale analüüsitakse käesolevas töös ka mitme Euroopa riigi lähenemist tasaarvestuse lubatavusele maksejõuetusmenetluses, keskendudes Belgia, Prantsusmaa, Hispaania, Saksamaa ja Soome õigustele. Analüüs võimaldab paremini mõista, kuidas erinevad lähenemisviisid mõjutavad

võlausaldajate võrdsust ja pankrotimenetluse tõhusust. Teiste riikide praktika uurimine annab väärtusliku ülevaate õiguslikest mehhanismidest, mis võivad toetada võlausaldajate huvide tasakaalustatud kaitset ning võimaldab hinnata, millised tagajärjed võivad kaasneda tasaarvestusõiguse piiramisega või keelamisega pankrotimenetluse raames.

Magistritöös kasutatakse kvalitatiivset uurimismeetodit. Andmete kogumiseks kasutatakse erialakirjanduse analüüsi, sealhulgas eesti- ning inglisekeelseid teaduslikke allikaid. Samuti analüüsitakse asjakohaseid õigusakte ja kohtupraktikat, et mõista kehtiva õiguse praktilist rakendamist ning tuvastada võimalikke probleeme ja lahendusi. Täiendavalt kasutatakse võrdlevat meetodit, mille abil hinnatakse teiste Euroopa riikide, eelkõige Soome, Saksamaa, Belgia, Prantsusmaa ja Hispaania lähenemisviise tasaarvestusele pankrotimenetluses.

Käesolev töö on aktuaalne, kuna ebastabiilne majanduskeskkond on kaasa toonud maksejõuetuse juhtumite sagenemise ning suurendanud vajadust tõhusas ja õiglasel pankrotimenetluses. Üheks keskseks küsimuseks võlausaldajate huvide kaitse kontekstis on see, kuidas tagada õiglane kohtlemine ning vältida õiguste kuritarvitamist. Tasaarvestusõigus võib pankrotimenetluses anda üksikutele võlausaldajatele ühepoolse eelise ja seeläbi rikkuda kollektiivse pankrotimenetluse tasakaalu. Seetõttu on tasaarvestuse lubatavuse küsimus pankrotimenetluses oluline, kuna see on otseselt seotud võlausaldajate usalduse säilitamisega menetluse vastu.

I. PANKROTIMENETLUSE PÕHIMÕTTED

1.1 Pankrotimenetluse eesmärk

Efektiivse ja tulemusliku pankrotimenetluse läbiviimine eeldab konkureerivate võlausaldajate huvide kaalumist ja kooskõlastamist pankrotimenetluse üldise eesmärgiga tagada maksimaalne nõuete rahuldamine pankrotivara arvelt. See tähendab, et pankrotimenetlus peab põhinema võlausaldajate võrdsuse põhimõttel, vältides olukordi, kus mõni osapool saab alusetu eelise teiste arvelt. Sellise tasakaalu loomine on oluline mitte üksnes õigusliku võrdsuse tagamise seisukohalt, vaid ka selleks, et säilitada usaldus pankrotimenetluse kui õigusliku mehhanismi vastu. Seetõttu ei tohi pankrotimenetluse eesmärke käsitleda üksnes võlausaldajate nõuete rahuldamise vahendiks, vaid need peavad täitma ka laiemat rolli õiguskorra ja majanduse stabiilsuse tagamisel.¹³

Pankrot ei kujuta endast üksnes eraõiguslikku vaidlust võlgniku ja tema võlausaldajate vahel vara jaotamise üle, vaid see on avalikku huvi puudutav küsimus.¹⁴ Globaalses mõttes on maksejõuetusmenetlusel oluline roll turumajanduses, sest see tagab majanduse ja finantssüsteemi arengut. Sellest lähtuvalt on maksejõuetusmenetluse eesmärk vähendada maksejõuetuse negatiivset mõju ning soodustada majanduskasvu. Riigi ülesanne on tagada õiglane ja läbipaistev pankrotimenetlus, mis kaitseb kõigi osapoolte huve.¹⁵ Autor leiab, et avaliku huvi arvestamine on pankrotimenetluses keskse tähtsusega, kuna pankrotimenetluse käigus tehtavad otsused puudutavad kogu majanduskeskkonda ning turuosaliste usaldust õigussüsteemi vastu. See omakorda mõjutab tööhõive säilimist ning ettevõtluskeskkonna stabiilsust. Sellest tulenevalt tuleb pankrotimenetlust käsitleda laiemas sotsiaalmajanduslikus kontekstis, mis on suunatud avalike huvide kaitsele ja kollektiivse heaolu tagamisele.

Ühiskondlik huvi tuleneb kogukonna vajadustest, kus sotsiaalsed, majanduslikud ja õiguslikud suhted on omavahel tihedalt seotud ja moodustavad hästi toimiva süsteemi. Ühe osapoolle püsiv maksejõuetus võib aga seda tasakaalu oluliselt häirida, kahjustades mitte ainult üksikisiku ja võlausaldajate vahelisi suhteid, vaid ka ühiskonna kui terviku stabiilsust ja toimimist. Selliste

¹³ S. Bernstein, E. Colonnelli ja B. Iverson. Asset Allocation in Bankruptcy. – National Bureau of Economic Research Working Paper 2019/26226, lk-d 5-6.

¹⁴ K. Kerstna-Vaks. Kohtulik järelevalve ja selle seos pankrotimenetluses. – Juridica, 2005/IX, lk 655.

¹⁵ International Monetary Fund. 2 General Objectives and Features of Insolvency Procedures. Washington 1999, lk-d 6-7. Arvutivõrgus: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781557758200/ch02.xml>.

riskide leevendamiseks on loodud pankrotimenetlus, mille eesmärk on pakkuda tõhusaid lahendusi kahjude vähendamiseks ning luua võlgnikule rehabiliteerimise võimaluse majandusliku stabiilsuse taastamiseks.¹⁶

Kohus kuulutab võlgniku pankroti välja (PankrS) § 1 lg 1 alusel kohtuotsusega. Kuigi pankrotimenetlus algatatakse üldjuhul konkreetse võlausaldaja või võlgniku avalduse alusel, on pankrotimenetluse läbiviimine seotud avaliku huvi kaitsega. Avalik huvi seisneb eelkõige üldise ärikultuuri edendamises, mille oluliseks osaks on maksejõuetuse põhjuste väljaselgitamine. Samuti on oluline tagada ühiskonna kaitse nende riskide eest, mida võivad põhjustada maksejõuetud isikud.¹⁷

Avalike huvide tagamiseks on pankrotiseaduses kehtestatud kohtu uurimisprintsip, mille kohaselt ei piirdu kohus üksnes menetlusosaliste esitatud väidetega ja tõenditega, vaid kohtul on kohustus iseseisvalt koguda asja lahendamiseks vajalikku teavet. PankrS § 3 lg 3 kohaselt peab pankrotiasja menetlev kohus omal algatusel võtma tarvitusele abinõud, et selgitada välja asjaolud, millel on pankrotimenetluse seisukohalt tähtsust, ja korraldama selleks vajalike tõendite kogumise.¹⁸

Kohtu uurimisprintsip toetab otseselt ka pankrotimenetluse avalikkuse põhimõtet, mis teenib pankrotimenetluse läbipaistvuse eesmärki. Pankrotimenetluse läbipaistvus tugevdab ühiskonna usaldust õigussüsteemi vastu, eeskätt pankrotimenetluse vastu, mis realiseerib võlavastutust. Läbipaistvust võib pidada prognoositavuse eelduseks: mida rohkem on võlausaldajal ligipääsu teabele menetluse kulgemise kohta, seda suurem on tema suutlikkus hinnata ja prognoosida pankrotimenetluse lõpptulemust. Läbipaistvuse põhimõtte tagab, et menetluse osalised saavad piisavalt informatsiooni, et tõhusalt kaitsta oma õigusi pankrotimenetluses. Läbipaistvuse nõue laieneb nii kohtu kui ka pankrotimenetluse organite tegevusele.¹⁹ Kui võlausaldajate nõudeid jäetakse pankrotimenetluses olulises ulatuses rahuldamata, võib see negatiivselt mõjutada finantssüsteemi stabiilsust, mis omakorda viib laenukulude suurenemiseni. Seega võib pankrotimenetlus kahjustada mitte üksnes võlausaldajate huve, vaid ka kogu ühiskonna

¹⁶ P.Varul, A. Kasak, K. Kerstna-Vaks, T. Peterson, T. Saarma, P. Viirsalu, A. Öunpuu. PankrSK § 2/1.2. – Pankrotiseadus I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2024.

¹⁷ M. Varusk. Maksejõuetus – mis see on? – Õiguskeel 2008/2, lk 1.

¹⁸ M. Agarmaa ja S. Andrekson. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte mõju pankrotimenetlusele. – Juridica 2022/VIII, lk 612.

¹⁹ T. Saarma. Pankrotimenetluse põhimõtted. –Juridica 2008/VI, lk 357.

majanduslikku heaolu, mistõttu tuleb seda käsitleda kui protsessi, millel on oluline tähendus ühiskondlike ja kollektiivsete huvide kaitsel.²⁰ Traditsiooniline arusaam, et pankrotimenetluse ainus eesmärk on võlausaldajate nõuete rahuldamine, on liiga kitsas. Tänapäeval, kus ettevõtted mõjutavad laialdaselt tööturгу ja rahandussüsteemi, muutus avalik huvi iga pankrotimenetluse vältimatuks osaks.²¹

Kuna ettevõtete maksejõuetus võib kaasa tuua ulatuslikke tagajärgi tööturule ja rahandussüsteemile, on avaliku huvi roll pankrotimenetluses oluliselt kasvanud. Selles olukorras on krediiditurul oluline hinnata maksejõuetusega seotud riske. Nimelt, laenuandjad peavad täpselt ette nägema, milliseid tagajärgi võib nendele kaasa tuua laenuvõtja maksejõuetus. Näiteks peab lepingut sõlmiv isik olema võimeline hindama, milline perspektiiv on tema ja lepingupartneri vahelisel lepingulistel suhtel, milline juriidiline kaitse on tagatud lepinguliste kohustuste täitmata jätmise korral ning millised võimalused on nende nõuete rahuldamiseks pankrotimenetluse kaudu.²²

Seetõttu on oluline, et lepingupartnerid mõistaksid mitte ainult oma lepinguliste õiguste ja kohustuste sisu, vaid ka seda, millised võimalused on nende õiguste teostamiseks juhul, kui teine pool muutub maksejõuetuks. Pankrotiseadus reguleerib võlausaldajate nõuete realiseerimise mehhanismi tagades nende nõuete õiglase ja efektiivse rahuldamise pankrotimenetluses. Seega võib öelda, et pankrotiseadus kujundab normatiivse raamistiku, mille ülesandeks on tasakaalustada konkureerivaid huve ning edendada usaldust ja prognoositavust õigusruumis.²³ Pankrotimenetluse eesmärgid on sätestatud PankrS §-s 2, mille kohaselt rahuldatakse pankrotimenetluses võlausaldajate nõuded võlgniku vara arvel käesolevas seaduses ettenähtud korras võlgniku vara võõrandamise või võlgniku ettevõtte tervendamise kaudu. Pankrotimenetluses on oluline kindlaks teha võlgnikule kuuluva vara koosseis ning selgitada võlgniku vastu esitatud nõuded, et tagada nende rahuldamine vastavalt seaduses sätestatud järjekorrale.²⁴

²⁰ J. M. Smith. Insolvency Law: A Matter of Public Interest. – Northern Ireland Legal Quarterly 59 2008/3, lk-d 510-511–Arvutivõrgus: <https://nilq.qub.ac.uk/index.php/nilq/article/view/636/493>

²¹ L. R. Perfetti. Public Interest and Bankruptcy Between Administration and Jurisdiction. –The Lawyer Quarterly 13 2023/3, lk 209.

²² T. Saarma. Pankrotimenetluse põhimõtted. – Juridica 2008/VI, lk 353.

²³ J. Sarra. From Subordination to Parity: An International Comparison of Equity Securities Law Claims in Insolvency Proceedings. – International Insolvency Review 16 2007/3, lk-d 182–183.

²⁴ M. M. Harner. The Search for an Unbiased Fiduciary in Corporate Reorganizations. – Notre Dame Law Review 86 2011/2, lk 476.

Pankrotiseaduse §-s 2 sätestatud pankrotimenetluse eesmärgi analüüsimisel tuleb kõigepealt küsida, kas olulisem on et „nõuded rahuldatakse” või see, et see toimuks „seaduses ettenähtud korras”. Kui keskenduda just viimasele, tuleb tunnistada, et jaotuse õigluse tagamine ehk võlausaldajate asetamine võrdsesse olukorda on menetluslik küsimus. Pankrotimenetlus on menetluslikust aspektist kollektiivne menetlus, mis tähendab, et pankrotimenetluses osalevad kõik võlausaldajad ühiselt.²⁵ Sellega erineb pankrotimenetlus oluliselt tsiviil- ja täitemenetlusest, kus domineerib järjekorra põhimõte, mille kohaselt toimub nõude täitmine individuaalses korras vastavalt täitmisele pööramise järjekorrale.²⁶ Erinevalt tsiviil- ja täitemenetlusest, kus võlausaldajad konkureerivad omavahel, on pankrotimenetluses konkurents välistatud, kuna nõuded rahuldatakse pankrotiseaduses kehtestatud järjekorras. Pankrotivara ebapiisavuse korral rahuldatakse samas järjekohas olevad nõuded proportsionaalselt nõude suurusele.²⁷ Pankrotimenetluses on välistatud olukord, kus võlausaldaja, kelle nõue on tekkinud kõige viimasena, jääb rahast ilma nagu see võib juhtuda täitemenetluses. Kollektiivses pankrotimenetluses osalevad kõik võlausaldajad, kellel on võlgniku vastu kehtiv nõue, sõltumata selle nõude liigist, õiguslikust alusest või rahuldamise järjekohast.

Õiguskirjanduses leitakse, et efektiivne pankrotimenetlus peaks peegeldama hüpoteetilist kokkulepet, mille osapooled sõlmiksid *eks ante* ehk enne maksejõuetuse tekkimist, kui nad suudaksid tulevast maksejõuetust ette näha.²⁸ Praktikas ei ole sellise hüpoteetilise kokkuleppe sõlmimine enamikel juhtudel võimalik, kuna võlausaldajate huvid on sageli vastandlikud. Näiteks tagatud ja tagamata võlausaldajate vahelised erinevused või era- ja avalik-õiguslike nõuete konkurents. Seetõttu on vajalik pankrotimenetlus, mis asendab sellise kokkuleppe ning tagab kollektiivse ja tasakaalustatud lähenemise võlgniku vara jaotamisele.²⁹

Pankrotimenetluse põhiliseks ülesandeks on võimalikult tõhusalt rahuldada võlausaldajate nõudeid, tagades õiglase võlgniku vara jaotamise võlausaldajate vahel ning vältides olukorda, kus võlausaldajaid seatakse ebavõrdsesse seisundisse. Pankrotimenetlus põhineb proportsionaalsuse põhimõttel, mille kohaselt rahuldatakse ühte gruppi kuuluvad nõuded vastavalt iga võlausaldaja

²⁵ P. Manavald. Maksejõuetusõigusliku regulatsiooni valikuvõimaluste majanduslik põhjendamine. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2011, lk 44.

²⁶ U. Foerste, Pankrotiõigus. Tallinn: Juura 2018, lk 4.

²⁷ T. H. Jackson. Bankruptcy, Non-Bankruptcy Entitlements, and the Creditors' Bargain. – Yale Law Journal 91 1982/5, lk 866.

²⁸ D. G. Baird. Through Bankruptcy with the Creditors' Bargain Heuristic. – University of Chicago Law Review 53 1986/3, lk 707.

²⁹ K. Gratzner ja D. Stiefel. History of Insolvency and Bankruptcy from an International Perspective. – Södertörn Academic Studies 38, lk 6. – Arvutivõrgus: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:15847/FULLTEXT01.pdf>.

nõude suurusele.³⁰ Selle eesmärgi saavutamise pankrotimenetluses on lahutamatult seotud võlausaldajate võrdse kohtlemise ja kollektiivsuse põhimõtetega.³¹ Eriti aktuaalseks muutub nende põhimõtete rakendamine tasaarvestuse lubatavuse kontekstis, kus nõuete vastastikune tasaarvestus, mis toimub väljaspool pankrotimenetluse üldist nõuete rahuldamise järjekorda, võib ohustada kollektiivse menetluse tasakaalu ja teiste võlausaldajate võrdset kohtlemist. Autori hinnangul tuleb tasaarvestuse lubatavust pankrotimenetluses hinnata lähtudes eelkõige võlausaldajate võrdsuse ja pankrotimenetluse kollektiivse iseloomu kaitsmise vajadusest.

1.2. Võlausaldajate võrdse kohtlemise ja kollektiivsuse põhimõte

Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtet käsitletakse pankrotiõiguses ühe olulisema alusprintsipiina, mille eesmärk on tagada, et võlausaldajad osaleksid pankrotivara jaotamisel võrdsete õigustega. See põhimõtte on tihedalt seotud pankrotimenetluse kollektiivse iseloomuga, kuna pankrotimenetluses osalevad kõik võlausaldajad ühiselt. Selline kollektiivne lähenemine aitab vältida olukordi, kus üksikud võlausaldajad saaksid pankrotivarast ebaproportsionaalselt rohkem võrreldes teistega, ning tagab võrdsed võimalused kõigile menetlusosalejatele.³²

Mõnedel juhtudel eelneb pankrotimenetlusele täitemenetlus, mille osapoolteks on sissenõudja ja võlgnik.³³ Nagu autor on eelnevalt välja toonud, domineerib väljaspool pankrotimenetlust prioriteedipõhimõte, mis tähendab seda, et eelisjärjekorras rahuldatakse esimesena täitmisele esitatud nõuded.³⁴ Täitemenetluses võlausaldaja, kes suudab oma nõude varem täitmisele pöörata, saab oma nõude rahuldatud enne teisi võlausaldajaid. Täitemenetluses menetletakse täitedokumente täitmisele pööramise järjekorras ning iga nõude puhul alustatakse üldjuhul eraldi menetlust.³⁵ Pankroti väljakuulutamiselega lõpeb võlausaldajate õigus oma nõudeid individuaalselt täita ning nende iseseisvad huvid asenduvad kollektiivsete huvidega, mis realiseeruvad ühise menetluse kaudu. Kollektiivsuse põhimõtte kontekstis asenduvad üksikute võlausaldajate huvid ja õigused kõikide menetluses osalevate võlausaldajate huvide ja õigustega. Võlgnik kaotab pankroti väljakuulutamise õiguse oma vara käsutada (PankrS § 35 lg 1 p 2). Võlausaldajad saavad oma

³⁰ P. Varul. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. – Juridica 1994/I, lk 27.

³¹ T. Saarma. Pankrotimenetluse põhimõtted. – Juridica 2008/VI, lk 351.

³² R. Mokal. The Mysterious Pari Passu Principle. – Butterworths Journal of International Banking and Financial Law 39 2024/7, lk 11.

³³ P. Varul PankrSK § 2/2.1.

³⁴ U. Foerste. Pankrotiõigus, lk 4.

³⁵ A. Alekand. Täitemenetlusõigus. Tallinn: Juura 2017, lk 53.

nõudeid võlgniku vastu esitada ja rahuldada kollektiivselt ning seda ainult pankrotiseaduses sätestatud korras (PankrS § 44 lg 1).³⁶

Võlausaldajate võrdsuse põhimõtte hõlmab nii materiaalselt kui ka formaalselt võrdsust. Kaasaegses pankrotiõiguses mõistetakse võlausaldajate võrdsust peamiselt menetluslikus tähenduses. Menetluslik võrdsus tähendab, et kõigile võlausaldajatele tuleb tagada võrdsed võimalused osaleda kollektiivses pankrotimenetluses, sealhulgas esitada oma nõudeid ja saada pankrotivarast väljamakseid. Menetluslik võrdsus hõlmab ka seadusandjale adresseeritud kohustust sekkuda olukordadesse, kus esineb õiguste kuritarvitamise oht, eelkõige seoses üksikute võlausaldajate eelistamisega pankrotimenetluses.³⁷

Kollektiivne pankrotimenetlus peab tagama kasu kõigile võlausaldajatele võrdselt, mida ladina keeles väljendatakse kui *par conditio creditorum (pari passu)*. ÜRO rahvusvahelise kaubandusõiguse komisjoni (UNCITRAL) poolt avaldatud juhendis "Legislative Guide on Insolvency Law" antakse täpne määratlus *pari passu* printsiibile. Selles juhendis mainitakse, et *pari passu* printsiibi kohaselt tuleb vara jagada proportsionaalselt võlausaldajate vahel, s.t võlausaldajad peavad olema võrdses seisus.³⁸ *Pari passu* printsiibi tähtsust saab analüüsida mitmest erinevast vaatenurgast. Esiteks peavad kõik samasse kategooriasse kuuluvad võlausaldajad omama võrdseid õigusi ja võimalusi (võrdsuse printsiip). Sellisel juhul hakkab *pari passu* printsiip kehtima alles siis, kui pankrotimenetlus on algatatud, ning see kohaldub üksnes nendele nõuetele, mis kuuluvad konkreetsele grupile. Teiseks on oluline tagada võlgniku varade õiglane jaotus kõikide võlausaldajate vahel. Teisisõnu, kui on tegemist mitme võlausaldajaga, kellel on erineva suurusega nõuded, siis *pari passu* printsiip tagab kõige õiglasema jaotamise, kusjuures iga võlausaldaja saab osa jaotamisele kuuluvast tulemist vastavalt oma nõude suurusele.³⁹

³⁶ M. Agarmaa ja S. Andrekson. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte mõju pankrotimenetlusele. – Juridica 2022/VIII, lk 613.

³⁷ T. Saarma. Pankrotimenetluse põhimõtted. – Juridica 2008/VI, lk 354.

³⁸ United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL), UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law. Part Three: Treatment of Enterprise Groups in Insolvency (New York: United Nations, 2012), <https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/Leg-Guide-Insol-Part3-ebook-e.pdf>

³⁹ L. E. Levinthal. The Early History of Bankruptcy Law 1918, lk 223.

Arvutuvõrgus: https://scholarship.law.upenn.edu/penn_law_review/vol66/iss3/2

Õiguskirjanduses on *pari passu* põhimõtte traditsiooniline käsitus, mille kohaselt tuleks samas õiguslikus seisundis olevate võlausaldajate nõudeid rahuldada proportsionaalselt pankrotivara arvelt, saanud kriitikat eeskätt oma formaalse ja piiratud tõlgendusviisi tõttu. Alternatiivina on välja pakutud lähenemine, mille kohaselt võrdsus pankrotimenetluses ei seisne võlausaldajate võrdsuses pankrotivara jaotamisel, vaid eelkõige maksejõuetusriskide õiglasel jaotamises sama järgu võlausaldajate vahel. Juhul, kui võlgniku vara ei kata tema kohustusi, tuleb jaotada pankrotivara nii, et kõik võlausaldajad kannaksid maksejõuetusest tingitud kahju võrdses ulatuses. Selle teooria kohaselt ei tähenda võrdne kohtlemine võrdsetes osades nõuete rahuldamist, vaid tähendab seda, et kõik võlausaldajad kannavad võrdset riski, kui nende nõuded on jäänud täielikult või osaliselt täitmata. Sellisel viisil tekib igal sama järgu võlausaldajal õigus nõuda teistelt võlausaldajatelt, et ning jagaksid võlgniku maksejõuetusega seotud riski temaga võrdselt.⁴⁰

Käesoleva töö autori hinnangul on ülalpool toodud *pari passu* põhimõtte alternatiivne tõlgendus vastuolus PankrS § 153 lõikega 6, mis sätestab nõuete rahuldamise korra pankrotivara ebapiisavuse korral. Antud sätte kohaselt rahuldatakse sama järgu nõuded võrdeliselt nõuete suurusega ilma võimaluseta hinnata võlausaldajate riski. Sellel põhjusel võib *pari passu* põhimõtte alternatiivne tõlgendus tekitada õiguslikku ebakindlust ning põhjustada menetluslike vaidlusi, mistõttu tuleb lähtuda selle traditsioonilisest tõlgendusest, mille kohaselt väljendub võlausaldajate võrdsus proportsionaalses pankrotivara jaotamises.

Pankrotiseaduse § 154 lg 1 alusel toimub pankrotivara müügist laekunud raha jaotiste alusel, st varad jaotatakse proportsionaalselt nõude suurusega *pari passu* printsiibi järgi. Selline lähenemine põhineb võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttel ning tagab ausa ja läbipaistva jaotuskorda, kus ükski võlausaldaja ei saa alusetut eelist teiste ees. Siiski ei tähenda see, et kõiki pankrotimenetluses osalevaid võlausaldajaid koheldakse võrdselt. *Pari passu* printsiip rakendub üksnes nendele võlausaldajatele, kes kuuluvad ühte gruppi. Pankrotimenetluses esineb siiski erandeid *pari passu* põhimõttest. Näiteks, on massivõlausaldajatel eesõigus kõikide teiste pankrotivõlausaldajate ees. Absoluutne eesõigus on asjaõigustega võlausaldajatel, kelle nõuded on tagatud pandiga. Halvemas seisus on kõik ülejäänud võlausaldajad pankrotimenetluses tähtaegselt esitatud ning tunnistatud ja tunnistamata nõuetega.⁴¹ Menetluslikku võrdusust pankrotimenetluses

⁴⁰ E. Suvorov. Risk Theory of the Principle of Equality of Creditors. – SSRN 2024, lk-d 6-7.
Arvutivõrgus: <https://ssrn.com/abstract=4967270>

⁴¹ U. Foerste. Pankrotiõigus, lk 6.

mõjutavad tasaarvestamisele kuuluvad nõuded, mis osalevad pankrotivara jagamisel PankrS § 146 ning § 153 järgi määratud järjekorrast väljaspool. Taasaarvestuse lubamine pankrotimenetluses on erand *pari passu* printsiibist.⁴² Tasaarvestust teostav võlausaldaja seatakse pankrotimenetluses sarnaselt pandipidajaga automaatselt eelisseisundisse, võimaldades temal rahuldada oma nõude väljaspool üldist jaotuskorda ning teisi samasse järjekorda kuuluvaid võlausaldajaid.⁴³

Erinevalt pandiga tagatud nõudest, mille rahuldamine toimub panditud vara arvelt, mis sisuliselt oli kogu aeg võlausaldaja nõude tagamiseks „reserveeritud“, toimub tagamata nõuete täitmine pankrotivara üldisest massist. Pandiga tagatud vara sisuliselt ei kuulu pankrotivara hulka, sest see oli juba enne pankrotimenetluse algatamist panditud. Pandipidaja nõuet tuleb rahuldada selle vara arvelt, mis täiel määral võlgnikule ei kuulunud pankrotimenetluse algatamise hetkel.⁴⁴ Tasaarvestus tagamata nõude puhul aga mõjutab otseselt pankrotivara kogumahtu, vähendades vara, millest oleks võimalik rahuldada teiste, samas õiguslikus seisundis olevate võlausaldajate nõuded. Seetõttu asetab tasaarvestuse lubamine pankrotimenetluses tasaarvestusnõuet omava võlausaldaja eelisseisundisse, mis omakorda tekitab küsimusi võlausaldajate võrdse kohtlemise ja kollektiivsuse põhimõtte järgimise seisukohta.

Tasaarvestamisele kuuluv tagamata nõue on oma õigusliku iseloomu poolest nõue, mis kvalifitseerub PankrS § 153 lõike 1 punkti 2 tähenduses kui "muu tähtaegselt esitatud ja tunnistatud nõue". Üldjuhul ei kuulu see rahuldamisele eelisjärjekorras, vaid rahuldatakse pankrotimenetluses pankrotivara ebapiisavuse korral võrdeliselt nõuete suurusega. Menetlusliku võrdsuse seisukohast peaks tasaarvestust teostav võlausaldaja osalema oma nõudega pankrotivara jaotamisel PankrS §-s 153 sätestatud üldjärjekorras. Sellisel juhul kuuluks tema nõue tasaarvestamisele vaid jaotuse alusel määratud summa ulatuses. Tasaarvestuse lubamine pankrotimenetluses aga võimaldab võlausaldajal oma nõuet realiseerida väljaspool pankrotimenetluses osalevate võlausaldajate üldist järjekorda. Seega ei osale tasaarvestusnõude esitanud võlausaldaja kollektiivses menetluses. See tekitab olukorra, kus tasaarvestusnõuet omav võlausaldaja asetatakse soodsamasse õiguslikku positsiooni, kuigi tema nõue ei erine sisuliselt teiste võlausaldajate nõuetest.

⁴² K. van Zwieten, toim. Goode on Principles of Corporate Insolvency Law. London: Sweet & Maxwell 2018, lk 173–174.

⁴³ S. Heinrich. Die anfechtbare Aufrechnung. StudZR Wissenschaft Online 2023/2, lk 294.- Arvutivõrgus: <https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/studzrwo/article/view/102788/97706>

⁴⁴ K. van Zwieten. Goode on Principles of Corporate Insolvency Law, lk 173–174.

Sarnaselt pandiga tagatud nõudega põhineb tasaarvestuse lubamine pankrotimenetluse eelsete õiguste austamise põhimõttel, mille kohaselt tuleb pankrotimenetluses arvestada enne selle algust kehtinud õigussuhteid, sealhulgas võlaõigusseaduse (VÕS) §-st 197 tulenevat õigust nõude tasaarvestamiseks.

Käesoleva töö autor leiab, et õiguslik probleem selles, et tasaarvestuse lubamine pankrotimenetluses toob kaasa *pari passu* põhimõtte ja pankrotimenetluse eelsete õiguste austamise põhimõtte omavahelise konkurentsi.

1.3 Pankrotimenetluse eelsete õiguste austamine

Eraõiguse üheks olulisemaks objektiks on leping, mis väljendab tsiviilõiguse kesket põhimõtet nagu isikute autonoomia ja enesemääramisõigus oma õigussuhetes. Turumajandust iseloomustab vabadus teha majanduslikult otstarbekaid valikuid ja otsuseid, ehk lepinguvabadus. Lepingud kui eraõiguslikud vahendid võimaldavad isikutel luua vastutustundlikke majandussuhteid, mis edenevad ettevõtlust. Lepinguvabaduse põhimõte on leidnud laialdast tunnustust seetõttu, et lepingut on traditsiooniliselt peetud kõige tõhusamaks vahendiks ühiskondlike suhete enesereguleerimiseks.⁴⁵ Seaduse roll lepinguvabaduse kehtestamisel seisneb selles, et toetada vaba ja avatud turgu ning hõlbustada erinevaid tehinguid. Õigusnormide ülesanne on anda selged reeglid, mille alusel lepingupooled saavad oma õigusi ja kohustusi selgelt määratleda ning vajadusel lahendada tekkinud vaidlusi õiguspärasel ja prognoositaval viisil.⁴⁶ Eesti Vabariigi Põhiseadus tagab üldise lepinguvabaduse põhimõtte, mille kohaselt võib igaüks reeglina vabalt valida, kellega ja missugustel tingimustel tema lepingu sõlmib.⁴⁷

Õiguskirjanduses on lepinguvabadust käsitletud õigusriigi ühe olulise aluspõhimõttena. Lepinguvabaduse mõiste põhineb eeldusel, et isikud on oma õigussuhetes vabad ise määrama oma õigusi ja kohustusi lähtudes oma huvidest ja vajadustest. Enamik lepinguõiguse norme on

⁴⁵ I. Kull. Lepinguvabaduse põhimõte Euroopa ühtlustavas tsiviilõiguses ja Eesti tsiviilõiguse reform. Riigikogu Toimetised 2000, lk 6.– Arvutivõrgus: <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/uploads/2016/04/Lepinguvabaduse-p%C3%B5him%C3%B5te-Euroopa-%C3%B5Chtlustavas-tsiivil%C3%B5iguses-ja-Eesti-tsiivil%C3%B5iguse-reform.pdf>

⁴⁶ I. Tedoradze. The Principle of Freedom of Contract, Pre-Contractual Obligations Legal Review: English, EU and US Law. - European Scientific Journal 13 2017/4, lk-d 63-64.

⁴⁷ RKTKo 3-2-1-80-13, p 53.

dispositiivsed, mis tähendab, et tegemist on vaikumisi kohaldatavate reeglitega, mis kehtivad vaid juhul, kui pooled ei ole mõnes küsimuses teisiti kokku leppinud.⁴⁸

Lähtudes lepinguvabaduse põhimõttest tuleb pankrotimenetluses arvestada pankrotimenetluse eelsete õiguste tunnustamise ja austamise printsiibiga, mille kohaselt tuleb enne pankrotimenetluse algust kehtinud õigusi tunnustada võimalikult suures ulatuses. Nimetatud põhimõtte järgi tuleb pankrotimenetluse eelsed õigused, kohustused ja vara üle kanda pankrotimenetlusesse, tagades võimalikult suures ulatuses võlgniku ja võlausaldaja vahel enne pankrotimenetlust sõlmitud lepingute täimise. Sama põhimõtte kohaselt ei lõpeta pankrotimenetlus isikute varasemaid õigusi, vaid üksnes piirab nende õiguste teostamist.⁴⁹ Pankrotimenetluse eelsete õiguste austamise põhimõttest tuleneb, et enne menetluse algust tekkinud õigussuhteid tuleb võimalikult ulatuslikult arvesse võtta. Pankrotimenetlus ei loo iseenesest uusi õigusi, vaid reguleerib olemasolevate õiguste teostamise korda ja ulatust. Ehkki kollektiivsuse ja võrdse kohtlemise põhimõtte õigustavad pankrotimenetluse eelsete õiguste piiramist, tuleb pankrotimenetluse eelsete õiguste austamise põhimõtte järgi need õigused säilitada võimalikult suures ulatuses. Pankrotimenetluse eelsete õiguste piiramine peaks toimuma vaid sellises ulatuses, mis on vältimatult vajalik pankrotimenetluse osaliste ühiste huvide kaitseks.⁵⁰

Pankrotimenetluse eelsete õiguste ja lepinguvabaduse austamine ei saa olla piiramatut, eriti pankrotimenetluse raames, kus nende teostamine võib mõjutada teiste võlausaldajate õigusi. Enne pankroti väljakuulutamist sõlmitud kokkuleppeid, mis võivad anda pankrotimenetluses osalevatele võlausaldajatele eeliseid ja kahjustada teiste võlausaldajate õigusi, ei tohiks automaatselt lugeda kehtivateks isegi juhul, kui need õigused tulenevad seadusest. Seega ei pruugi pankrotimenetluse eelsetel õigustel alati olla absoluutset kehtivust ega puutumatus.⁵¹

Pankrotiõiguse ja lepinguvabaduse vahelise tasakaalu hoidmiseks on oluline arvestada kolmandate isikute, ennekõike teiste võlausaldajate õigustega ja huvidega. Sellest tulenevalt tõusetub küsimus, kas ja millisel määral tuleks enne pankrotimenetlust tekkinud õigusi arvesse võtta. Pankrotimenetluse eelsete õiguste piiramine on õigustatud eelkõige olukordades, kus nende

⁴⁸ H. Dagan. M. Heller, Freedom of Contracts. New York University Public Law and Legal Theory Working Papers 2023, lk 61.

⁴⁹ T. Saarma. Pankrotimenetluse põhimõtted. – Juridica 2008/VI, lk 355.

⁵⁰ P.Varul. PankrSK § 2/2.2.

⁵¹ B.Grohsgal. How Absolute Is the Absolute Priority Rule in Bankruptcy? The Case for Structured Dismissals. – William & Mary Business Law Review 8 2017/3 lk 452.

täitmine võiks oluliselt kahjustada teiste võlausaldajate huve. Eriti aktuaalne on see juhtudel, kus enne pankrotti sõlmitud kokkulepped või seadusest tulenevad õigused annavad ühele võlausaldajale ebaproportsionaalse eelise, millega võib kaasneda pankrotivara oluline vähenemine. Sellistel juhtudel võib olla põhjendatud piirata pankrotimenetluse eelseid õigusi kui see on vajalik võlausaldajate võrdse kohtlemise tagamiseks.⁵²

Pankrotimenetluse eelsete õiguste austamise põhimõtte kontekstis käsitletakse võlausaldaja õigust nõude tasaarvestamisele kui õigust, mis on tekkinud enne pankroti väljakuulutamist ning mida tuleb pankrotimenetluses arvestada. Õiguslikult on tasaarvestus võrdsustatud kohustuse täitmisega, mis ei ole vastuolus pankrotimenetluse eesmärkidega. Siiski võib pankrotimenetluses tasaarvestusõigus sattuda vastuollu võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega, kuna tasaarvestust teostav võlausaldaja saab oma nõude rahuldada enne teiste sama järgu võlausaldajate nõudeid. Seega tekitab tasaarvestus kui pankrotieelne õigus konkurentsi võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte ning pankrotimenetluse eelsete õiguste austamise põhimõtte vahel. Konkureerivate põhimõtete vahelise pinge leevendamiseks ei saa tasaarvestusõiguse austamine pankrotimenetluses olla piiranguteta. Iga konkreetne juhtum nõuab eraldi lähenemist, mille käigus tuleb analüüsida, kas ja millises ulatuses tasaarvestuse võimaldamine on kooskõlas pankrotiõiguse üldiste põhimõtetega. Selline lähenemine võimaldab kaitsta nii pankrotieelseid õigusi, kui ka tagada võrdne kohtlemine teiste võlausaldajate suhtes.⁵³

Autori hinnangul on tasaarvestuse lubamine pankrotimenetluses põhjendatud juhul, kui see tuleneb enne menetluse algust kehtinud õigussuhtest ning ei mõjuta negatiivselt pankrotivara koosseisu. Nagu autor on eelnevalt juba märkinud, pandiõigusega tagatud nõuded, mis on juba pankrotimenetluse algatamise hetkel eelisseisundis võrreldes tagamata nõuetega. Pandipidajatel on tagatise ulatuses seadusest tulenev eelisõigus, mille alusel on nendel õigus nõude rahuldamisele väljaspool üldist pankrotivara jaotamise järjekorda. Pandipidajad ei konkureeri teiste võlausaldajatega, ainult omavahel ning üksnes juhul, kui ühele ja samale varale on seatud mitu pandiõigust.⁵⁴ Arvestades, et pandiga tagatud nõudel on eristaatus ka väljaspool pankrotimenetlust

⁵² S. L. Schwarcz. Rethinking Freedom of Contract: A Bankruptcy Paradigm. –Texas Law Review 1999, lk 535.– Arvutivõrgus: https://scholarship.law.duke.edu/faculty_scholarship/2729

⁵³ L. Kalevitch. Setoff and Bankruptcy. Cleveland State Law Review 41 1993/4, lk-d 614-621.–Arvutivõrgus: <https://engagedscholarship.csuohio.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1726&context=clevstlrev>.

⁵⁴ P. Varul. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. – Juridica 1994/I, lk 28

ja selle rahuldamine toimub tagatise arvelt, ei kahjusta tagatud nõude tasaarvestus teiste võlausaldajate huve samal määral nagu tagamata nõuete tasaarvestus.

Sellest tulenevalt ei ole pandiõigusega tagatud nõuete tasaarvestamise piiramine, arvestades pandiõiguse olemust ja selle eesmärki, põhjendatud. Olukorras, kus pärast pankrotimenetluse algust ei oleks pandipidajal eelisõigust pangiga tagatud nõude osas, kaotaks pandiõigus oma eesmärgi ja tähtsuse.⁵⁵ Pandiga tagatud nõue peab olema eelisõigustatud, vastasel korral kaotab pant oma usaldusvääruse, mis avaldaks negatiivset mõju majandussuhete arengule ja stabiilsusele.⁵⁶

Pankrotimenetluse eesmärgiks ei ole üksnes võlausaldajate nõuete kollektiivne lahendamine, vaid ka enne menetluse algust tekkinud õiguste säilitamine. Sellest lähtuvalt on oluline käsitleda tasaarvestusõigust mitte ainult vahendina kohustuste täitmiseks, vaid kui õigust, mis kuulub austamisele ka pankrotimenetluses. Kuna tasaarvestus on võrdsustatud kohustuse täimisega, ei pruugi selle lubamine olla vastuolus pankrotiõiguse põhimõtetega, eeldusel et see ei kahjusta teiste võlausaldajate õigusi ega pankrotivara. Järgmises peatükis analüüsitakse tasaarvestuse olemust ja selle lubatavust pankrotimenetluses erinevate nõuete puhul, pöörates tähelepanu sellele, kuidas leida tasakaal pankrotieelse õiguse austamise ja võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte vahel ning millistel tingimustel võib tasaarvestust pidada pankrotimenetluse eesmärkidega kooskõlas olevaks.

⁵⁵ I. F. Fletcher. *Insolvency in Private International Law*. Oxford: Oxford University Press 2005.

⁵⁶ P.Varul. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. – *Juridica* 1994/I, lk 28

2. TASAARVESTUS OLEMUS JA EELDUSED PANKROTIMENETLUSES

2.1 Tasaarvestuse olemus

Tasaarvestus on kõige lihtsam asendus mehhanism, mille kaudu üks osapool saab kasutada teisele poolele võlgu olevat summat oma võlgnevuse rahuldamiseks. Õiguskirjanduses käsitletakse tasaarvestust kui ajalooliselt kujunenud õiguskaitsevahendit, mis annab võlgnikule ja võlausaldajale võimaluse vähendada oma vastastikuseid kohustusi vastavalt tasaarvestatavatele summadele.⁵⁷

Tasaarvestuse mõiste sisaldub VÕS § 197 lõikes 1, kus sätestatakse, et kui kaks isikut (tasaarvestuse pooled) on kohustatud maksma teineteisele rahasumma või täitma muu samaliigilise kohustuse, võib kumbki pool (tasaarvestav pool) oma nõude teise poole nõudega tasaarvestada, kui tasaarvestaval poolel on õigus oma kohustus täita ja teiselt poolelt nõuda tema kohustuse täitmist. Tasaarvestav pool on VÕS § 197 lg 1 tähenduses isik, kes soovib oma nõude teise poole nõudega tasaarvestada ja esitab selleks vastava avalduse ning teine pool on isik, kelle nõue tasaarvestatakse.⁵⁸

VÕS § 197 lg 2 kohaselt lõpevad tasaarvestuse tulemusena tasaarvestuse poolte nõuded kattuvus ulatuses ajast, mil neid võis tasaarvestada, kui pooled ei lepi kokku teisiti. Niisugune on tasaarvestus kujundusõigus, mille teostamise tulemuseks on see, et poolte nõuded lõpevad kattuvus ulatuses.⁵⁹ Tasaarvestamisele kuuluva nõude puhul ei ole oluline, et nõue pärineks samast õigussuhtest. Sõltumata sellest, et nõuded on tekkinud erinevates võlasuhetes, näiteks kahe eraldi lepingu alusel, kuuluvad need nõuded siiski tasaarvestamisele.⁶⁰

VÕS § 197 lõikest 1 tulenevate tasaarvestuse eelduste täitmise korral tekib tasaarvestuseks õigustatud isikul võimalus nõude tasaarvestamiseks. Selle õiguse teostamiseks tuleb esitada tasaarvestuse avalduse vastaspoolele (VÕS § 198), mille esitamisega loetakse tasaarvestatavad nõuded lõppenuks. Õigusteoorias eristatakse kahte liiki tasaarvestusnõudeid: aktiiv- ja

⁵⁷ New South Wales Law Reform Commission. Set-off. Report No. 94, lk 3.

⁵⁸ I.Kull. VÕSK § 197/4.1 – P.Varul jt (koost). Võlaõigusseadus I: Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2016.

⁵⁹ RKTko 2-21-13719, p 10.2

⁶⁰ G. McCormack. Set-off under the European Insolvency Regulation (and English Law). International Insolvency Review 2020, lk 102. – Arvutivõrgus: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/iir.1373>.

passiivnõudeid. Aktiivnõue on nõue, millega tasaarvestatakse; passiivnõue on nõue, mida tasaarvestatakse, st teisele poolele kuuluv nõue, mis on suunatud tasaarvestava poole vastu.⁶¹

Ainuüksi tasaarvestuseks sobiva nõude olemasolu ei ole piisav eeltingimus tasaarvestuse teostamiseks. Tasaarvestuse teostamiseks peavad olema täidetud kaks eeldust. Tasaarvestusõiguse tekkimise ehk tasaarvestuse olukorra esmaseks eelduseks on vastastikuste ja samaliigiliste nõuete olemasolu. Teiseks peavad mõlemad nõuded olema sissenõutavad tasaarvestuse teostamise hetkel, mis tähendab, et nii aktiiv- kui ka passiivnõude tasumise tähtaeg peab olema saabunud.⁶²

Aktiivnõue muutub sissenõutavaks hetkest, mil tasaarvestust teostaval poolel tekib õigus nõuda teiselt poolelt kohustuse täitmist. Samal ajal peab passiivnõue olema täidetav, st teisel poolel peab olema õigus täita kohustus, mis vastab tema vastu suunatud nõudele. Siinkohal tuleb arvestada, et täidetavus ja sissenõutavus ei pruugi alati kattuda, sest kohustuse täidetavus saabub üldjuhul enne sissenõutavust. Kindlasti tuleb tähele panna, et VÕS § 84 lg 1 kohaselt on kohustuse täitmine lubatud ka enne tähtaega, mis tähendab, et kohustused on enamasti täidetavad kohe pärast kohustuse tekkimist, isegi kui täitmise tähtaeg pole veel saabunud.⁶³

VÕS § 200 lõikes 1 on toodud loetelu nõuetest, mis ei kuulu tasaarvestamisele, näiteks ülalpidamise nõuded, tervise kahjustamise või surma põhjustamisega kahju hüvitamise nõuded, nõuded millele ei tohi pöörata sissenõuet. Samuti tuleneb VÕS § 200 lõikest 4 tasaarvestuse keeld nõudega, millele teine pool võib esitada tasaarvestust välistavaid vastuväiteid. Kohtupraktika kohaselt VÕS § 200 lg 4 tähenduses on tasaarvestust välistavateks vastuväideteks üksnes sellised vastuväited, mis välistavad nõude maksmapaneku täielikult või osaliselt, näiteks kui kohustus on täidetud, kohustus on muul põhjusel lõppenud või kohustus on kehtetu. Need on vastuväited, mis annavad poolele õiguse keelduda kohustuse täitmisest kas püsivalt või mingi ajavahemiku jooksul. Kui pool esitab kohtumenetluses teise poole nõudele tasaarvestuse vastuväite, kuid teine pool vaidleb tasaarvestusele vastu, tuleb kohtul sisuliselt hinnata, kas teise poole vastuväited tasaarvestusele välistavad tasaarvestuseks kasutatud nõude maksmapaneku, ning sellises olukorras VÕS § 200 lg 4 ei kohaldu.⁶⁴

⁶¹ I. Kull. VÕSK § 194/4.1.

⁶² A. Keay ja P. Walton. Set-off, Members' Rights and Winding Up. – Journal of Business Law 2015/3, lk 226.

⁶³ I. Kull. VÕSK § 84/4.3.1.

⁶⁴ RKTKo 2-19-6689, p 12.1

Autori hinnangul tuleb VÕS § 200 lõike 4 kohaldamisel silmas pida, et tasaarvestuse keeld ei tulene pelgalt asjaolust, et teine pool vaidleb tasaarvestusele vastu. Kohtupraktika kohaselt on VÕS § 200 lg 4 tähenduses tasaarvestust välistavateks vastuväideteks ainult need vastuväited, mis puudutavad nõude kehtivust või olemasolu, näiteks olukorrad, kus kohustus on juba täidetud või muul põhjusel lõppenud. Nimelt on tegemist vastuväidetega, mis annavad vastaspoolele õiguse keelduda kohustuse täitmisest. Sellest tulenevalt ei saa üksnes formaalne tasaarvestuse vaidlustamise automaatselt välistada tasaarvestusõigust.

Nagu autor juba eespool mainis, toimub tasaarvestus VÕS § 198 alusel vastava avalduse tegemisega teisele poolele. Tingimuslikult või tähtaja määramisega tehtud avaldus on sama sätte alusel kehtetu. Selle sätte kohaselt loetakse tasaarvestus teostunuks tasaarvestusavalduse tegemise hetkest ning tasaarvestatavad nõuded lõpevad vastavas ulatuses. Tähtaja saabumisega seotud ehk tingimuslikud tasaarvestusavaldused ei vasta VÕS § 197 lõikes 1 toodud kriteeriumile nõude sissenõutavuse osas. Kui avalduse toime sõltub tulevikus saabuvast tingimusest või tähtajast, ei saa kohustust lugeda sissenõutavaks tasaarvestusavalduse tegemise hetkel. Just sellel põhjusel on seadusandja VÕS §-ga 198 selgesõnaliselt välistanud tingimusliku või tähtajalise tasaarvestuse avalduse kehtivuse. Tasaarvestus ei ole võlaõigusseaduse regulatsiooni kohaselt iseenesest leping, kuna see ei loo uusi õigusi ega muuda olemasolevaid lepingulisi suhteid, vaid realiseerib olemasoleva õiguse nõude täitmiseks tasaarvestuse teel. Tasaarvestuse teostamiseks ei ole vajalik poole vaheline kokkulepe, selleks piisab ühepoolse avalduse esitamisest. Seega ei sõltu tasaarvestuse kohaldatavus teise poole nõusolekust. Vastupidi, tasaarvestus võib kehtida ka juhul, kus teine pool sellele vastu vaidleb, tingimusel, et seadusest tulenevad tasaarvestuse eeldused on täidetud.⁶⁵

Naastes VÕS § 197 lõikes 1 sätestatud tasaarvestuse mõiste juurde, tuleb rõhutada, et tasaarvestus toimub alati kahe poole ehk võlgniku ja võlausaldaja vahel. Tasaarvestuse teema muutub eriti oluliseks kollektiivse pankrotimenetluse kontekstis, kus reeglina osaleb rohkem kui kaks osapoolt. Seetõttu on vajalik analüüsida, millised on tasaarvestuse eeldused just pankrotimenetluses, kus kehtib kollektiivne nõuete rahuldamise kord. Järgnevalt käsitletakse tasaarvestuse eelduseid pankrotimenetluses, keskendudes sellele, kuidas tasaarvestusõigust pankrotimenetluses

⁶⁵ New South Wales Law Reform Commission. Set-off. Report No. 94, lk 3.

kohaldatakse ning millistel tingimustel võib tasaarvestus pankrotimenetluses olla lubatav või piiratud, lähtudes pankrotimenetluse eesmärkidest.

2.2 Tasaarvestuse eeldused pankrotimenetluses

Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse artikli 9 lg 1 kohaselt ei mõjuta pankrotimenetluse algatamine võlausaldajate õigust nõuda oma nõuete ja võlgniku nõuete tasaarvestust, kui see on lubatud maksejõuetu võlgniku nõudele kohaldatava õiguse alusel.⁶⁶ Eesti õiguses on nõude tasaarvestus pankrotimenetluses lubatud PankrS § 99 lg 1 alusel, mis võimaldab võlausaldajal tasaarvestada oma nõude ka pärast pankroti väljakuulutamist, eeldusel, et tasaarvestus oli lubatud juba enne pankrotimenetluse algust. Tasaarvestuse üldine regulatsioon tuleneb võlaõigusseadusest, mida täiendavad pankrotimenetluse erisätted.

Nagu varem märgitud, on tasaarvestuse lubatavus pankrotimenetluses seotud pankrotimenetluse eelsete õiguste austamise põhimõttega, mille kohaselt tuleb juba enne menetluse algust tekkinud õigusi säilitada võimalikult suures ulatuses. Sarnaselt võlaõigusseaduse üldregulatsioonile ei toimu ka pankrotimenetluses nõuete tasaarvestus automaatselt. Tasaarvestuse teostamiseks on vajalik tasaarvestusavalduse esitamine, mis kujutab endast ühepoolset tahteavaldust. Pankrotimenetluse eripära seisneb selles, et erinevalt üldisest võlaõigusseaduse alusel kehtivast korrast, kus tasaarvestusavalduse võib esitada kumbki pool, on pankrotimenetluses tasaarvestusavalduse esitamise õigus ainult võlausaldajal.

Pankrotimenetluses on tasaarvestusavalduse esitamise õigus piiratud ka ajaliselt. Nimelt, võib pankrotimenetluses tasaarvestusavalduse esitada PankrS § 99 lg 1 alusel kuni võlausaldajate nimekirja kinnitamiseni. Lisaks VÕS § 197 lõikes 1 sätestatud üldistele tasaarvestuse eeldustele (vastastikusete samaliigiliste sissenõutavaks muutunud nõuete olemasolu) kehtivad pankrotimenetluses täiendavad tingimused tasaarvestuse tegemiseks. Riigikohus on selgitanud, et VÕS § 197 lg 1 tähenduses peab tasaarvestusolukord esinema juba pankroti väljakuulutamise hetkel ning tasaarvestuseks kasutatav nõue võlgniku vastu peab olema pankrotimenetluses kaitstud.⁶⁷ Teisisõnu, tasaarvestuse eeldused peavad olema täidetud juba enne pankroti

⁶⁶ Euroopa Parlament ja Euroopa Liidu Nõukogu. Määrus (EL) 2015/848 maksejõuetusmenetluse kohta (uuesti sõnastatud). Euroopa Liidu Teataja L 141, 5. juuni 2015. – Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=celex:32015R0848>.

⁶⁷ RKTko 2-19-18842, p 15.

väljakuulutamist. Võlausaldajal peab pankroti väljakuulutamise ajaks olema tasaarvestatav nõue pankrotivõlgniku vastu, mis vastab VÕS § 197 lõikes 1 sätestatud tingimustele ning on pankrotimenetluses nõuetekohaselt esitatud ja kaitstud.

Nõuete kaitsmine pankrotimenetluses toimub PankrS § 100¹ ettenähtud korras. Nõudeid kaitstakse kirjalikus menetluses (PankrS § 100¹ lg 1). Kõik vastuväited lahendatakse hilisemas kohtumenetluses, kus kohus teeb otsuse võlausaldajate nimekirja kinnitamise kohta.⁶⁸ Kuna nõuete kaitsmine toimub kirjalikus menetluses, ei korraldata selleks võlausaldajate üldkoosolekuid. Keerukamate pankrotimenetluste korral, kus üldkoosoleku korraldamine osutub vajalikuks, võib pankrotihaldur PankrS § 79 lg 1 alusel koosoleku enda äranägemisel kokku kutsuda. Selline vajadus võib tekkida olukorras, kus pankrotimenetluses osaleb suur hulk võlausaldajaid, kellele on vaja anda selgitusi nende nõuetega seotud asjaolude või võimalike probleemide kohta. Lisaks sellele võib võlausaldajate üldkoosoleku raames arutada esitatud vastuväiteid eesmärgiga saavutada ühtsem arusaam.⁶⁹

Võlausaldajate nimekirja kinnitamisel peab kohus kohaldama õigust omal algatusel. Kui kohus leiab, et nõude aluseks olev leping on kas osaliselt või täielikult kehtetu, saab nõuet tunnustada vaid osas, milles leping kehtib. Samuti kontrollib kohus, kas võlausaldaja nõude aluseks olevad asjaolud viitavad tarbijakrediidilepingu sõlmimisele. Kui võlausaldaja nõue tuleneb tarbijakrediidilepingust või sellest tuleneva võla asemele on loodud uus võlasuhe, peab kohus omal algatusel kontrollima, milline on krediidi kulukuse määr ja kas krediidiandja on järginud vastutustundliku laenamise põhimõtet (RKTKm 2-21-13098, p 28).⁷⁰

Kohtumäärusega kinnitatud võlausaldajate nimekirja kantud ja tunnustatud nõuet ning selle rahuldamisjärku ei saa hiljem vaidlustada, välja arvatud PankrS § 106 lõikes 2 nimetatud juhul (PankrS § 105). Sellega loetakse pankrotimenetluses esitatud nõuded kaitstuks, mis annab võlausaldajale õiguse osaleda pankrotivara jaotamisel ning teostada seadusest tulenevaid õigusi, sealhulgas õigust nõude tasaarvestusele.

⁶⁸ V. Kõve. Maksejõuetusõigus, lk 372.

⁶⁹ P.Varul. PankrSK § 79/2.1.

⁷⁰ V. Kõve. Maksejõuetusõigus, lk 375.

Pankrotimenetlusega seotud väljamaksete tegemise järjekord on sätestatud PankrS § 146 lõikes 1, mille kohaselt tehakse enne jaotise alusel raha väljamaksmist pankrotivarast pankrotimenetlusega seotud väljamaksed järgmises järjekorras: vara välistamise ja tagasivõitmise tagajärgedest tulenevad nõuded, võlgnikule ja tema ülalpeetavatele makstav elatis, pärandvara pankrotimenetluses pärimisseaduse § 142 lõike 1 punktis 1 nimetatud kulud; massikohustused; pankrotimenetluse kulud. Juhul kui jaotamisele kuuluvast varast ei jätku kõigi samas järjekorras rahuldamisele kuuluvate nõuete rahuldamiseks, tehakse väljamaksed võrdeliselt vastavate nõuete suurusega (PankrS § 146 lg 2).

Pärast PankrS § 146 lõikes 1 nimetatud väljamaksete tegemist rahuldatakse võlausaldajate nõuded PankrS § 153 lõikes 1 toodud järjekorras. Esmajärjekorras rahuldatakse pandiga tagatud tunnustatud nõuded ulatuses, millest on maha arvatud PankrS § 146 lõikes 1 nimetatud väljamaksed võrdeliselt pandieseme müügist saadud rahasumma suhtega pankrotivara müügist laekunud raha kogusummasse, ent mitte enam kui ühe kümnendiku ulatuses pandieseme müügist saadud rahasummast. Lisaks võib haldur pandieseme müügist saadud raha arvel hüvitada kõik selle pandieseme haldamise ja müügiga seotud otsesed kulud (PankrS § 153 lg 2). Ulatuses, milles pandiga tagatud nõue on jäänud rahuldamata pandieseme müügist saadud raha arvel, rahuldatakse see koos muude tähtaegselt esitatud tunnustatud ning tähtaegselt esitamata, kuid tunnustatud nõuetega. See ei kehti juhul, kui pankrotivõlgnik on pantinud oma vara kolmanda isiku võla tagamiseks (PankrS § 153 lg 2).

Kui pankrotivarast ei piisa sama järgu nõuete rahuldamiseks, rahuldatakse need nõuded PankrS § 153 lg 6 alusel võrdeliselt nõuete suurusega. Pankrotihaldur teostab võlausaldajatele raha väljamakseid lõplikus võlausaldajate nimekirjas toodud jaotiste alusel. PankrS § 154 lg 1 mõttes jaotis on suhtarv, mis näitab, kui suurele osale pankrotivara müügist laekunud rahast on võlausaldajal õigus vastavas rahuldamisjärgus tunnustatud nõude alusel. Sellisel viisil järgitakse pankrotimenetluses kehtivaid võlausaldajate võrdse kohtlemise ja kollektiivsuse põhimõtteid. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest lähtuvalt kerkib pankrotimenetluses probleem, kas lubada võlausaldajal realiseerida tasaarvestusõigust või mitte. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest lähtuvalt kerkib pankrotimenetluses probleem, kas lubada võlausaldajal realiseerida oma nõude tasaarvestusõigust või mitte.

Just selles kontekstis muutub aktuaalseks küsimus tasaarvestuse õiguse lubatavuse kohta pankrotimenetluses. Tasaarvestust teostav võlausaldaja ei osale pankrotivara hulka kuuluvate vahendite jaotamisel jaotise alusel. Juhul, kus üks võlausaldaja saab väljaspool üldist järjekorda rahuldada oma nõude tasaarvestuse teel, tekib olukord, kus üks võlausaldaja seatakse teistega võrreldes eelisseisundisse. See on vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega ning kahjustab pankrotimenetluse kollektiivset iseloomu.⁷¹

Üldjuhul, kui pankrotivõlgnikul on pankrotivõlausaldaja vastu nõue, peab pankrotihaldur selle nõude sisse nõudma ning võlgu olev võlausaldaja on kohustatud oma kohustuse täitma. Pankrotimenetluse raames sissenõutud summa suurendab pankrotivara mahtu ja seeläbi võlausaldajate nõudeid rahuldatakse suuremas ulatuses. Nõude tasaarvestamine pankrotimenetluses küll vähendab võlgniku kohustuste suurust, kuid ei too kaasa pankrotivara suurenemist. Vastupidi, nõuete tasaarvestus pankrotimenetluses võib hoopis pankrotivara kogumahtu vähendada, millega rikutakse teiste sama järgu nõuetega võlausaldajate huve.⁷²

Tasaarvestus võimaldab võlausaldajal ühepoolset oma nõude täielikult rahuldada ja vältida osalemist üldises korras, mis seab teda eelisseisundisse võrreldes teiste võlausaldajatega, kelle nõudeid pankrotivara ebapiisavuse korral rahuldatakse vaid osaliselt või kellele isegi raha ei jätku.⁷³ Selline individuaalne nõude rahuldumine toimub teiste võlausaldajate arvelt, sest, kui see sama võlausaldaja osaleks oma nõudega pankrotivara jaotamisel üldises PankrS § 153 lõikes 6 ettenähtud korras, rahuldataks tema nõue proportsionaalselt selle suurusega, võttes arvesse kõigi sama järgu nõuete kogusummat. Arvestades, et pankrotiõiguses on võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttel keskne roll, tekib seoses nõuete tasaarvestamise lubamisega õigustatud küsimus, kas tasaarvestus pankrotimenetluses on selle põhimõttega kooskõlas või mitte.⁷⁴

Tasaarvestuse lubamine pankrotimenetluses võib kahjustada võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtet, kuna see annab eelise võlausaldajale, kelle vastu võlgnikul on nõue. Sellisel juhul saab tasaarvestust teinud võlausaldaja nõue rahuldatud suuremas ulatuses võrreldes olukorraga, kus

⁷¹ S. Bernstein, E. Colonnelli ja B. Iverson. Asset Allocation in Bankruptcy, lk 26.

⁷² P.Varul. PankrSK § 99/1.2.

⁷³ A. Piekenbrock, C. Seagon, P. Oberhammer, B. Hess ja T. Pfeiffer. External Evaluation of Regulation N°1346/2000/EC on Insolvency Proceedings 2011, lk 74. –Arvutivõrgus: <https://op.europa.eu/et/publication-detail/-/publication/4d756fa7-b860-4e36-b1f8-c6640dced486>

⁷⁴ P. Varul. Pankrotiõiguse probleeme. – Juridica 1999/VIII, lk-d 377-378.

tasaarvestus poleks lubatud ning võlgnik peaks oma nõude võlausaldajalt eraldi sisse nõudma.⁷⁵ Tasaarvestuse teinud võlausaldaja nõue rahuldatakse teiste võlausaldajate arvelt, mis on vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega. Juhul, kui pankrotivõlgniku nõue jääks vaatamata pankrotimenetluse algatamisele kehtima, võiks selle täies ulatuses sisse nõuda, millega suurendataks pankrotivara mahtu.⁷⁶ Tasaarvestamise lubamist pankrotimenetluses toetab pankrotieelsete õiguste austamise põhimõtte. Kuivõrd tasaarvestus oli lubatud vahetult enne pankrotimenetluse algust, tuleks sama õigust tunnustada ka pärast pankroti väljakuulutamist. Sellest põhimõttest lähtuvalt ei tohiks pankrotimenetlus täielikult piirata võlausaldaja varasemat õigust nõude rahuldamiseks tasaarvestuse teel, kui see õigus oli kehtiv juba enne pankroti väljakuulutamist.⁷⁷

Ameerika Ühendriikide pankrotiõiguses rakendatakse kontrollmeetod *improvement in position test*, mille eesmärk on hinnata, kas võlausaldaja on pankrotimenetluses saanud tasaarvestuse teel teistest võlausaldajatest ebaõiglase eelise. Test põhineb võlausaldaja ja võlgniku vastastikuste kohustuste võrdlemisel 90 päeva enne pankrotiavalduse esitamist ja tasaarvestuse toimumise hetkel. Kui võlausaldaja positsioon on selle perioodi jooksul märgatavalt paranenud (ehk ta on saanud tasaarvestusega rohkem kui tal oli enne õigust saada), võib pankrotihaldur sellise tehingu osaliselt või täielikult tagasi pöörata.⁷⁸

Euroopa Liidu õiguses on tasaarvestus lubatud, kui see on lubatud liikmesriigi õigusega⁷⁹. Mitmete liikmesriikide õiguses on tasaarvestus pankrotimenetluses lubatud, kuid sellele on kehtestatud olulised piirangud. Järgmisena analüüsib autor, kuidas tasaarvestuse kohaldamine pankrotimenetluses on reguleeritud teistes riikides.

Belgia pankrotiõiguses on tasaarvestus pärast pankroti väljakuulutamist rangelt piiratud ning see on lubatud üksnes eeldusel, et nõuded on omavahel tihedalt seotud.⁸⁰ Belgias on tasaarvestus lubatav olukordades, kus mõlemad nõuded tulenevad samast lepingulisest suhtest ja nende vahel

⁷⁵ P.Varul. PankrSK § 99/1.2.

⁷⁶ U. Foerste. Pankrotiõigus, lk 84.

⁷⁷ P.Varul. PankrSK § 99/1.2.

⁷⁸ S. G. Carroll ja J. D. Vanacore. Setoff and Recoupment in Bankruptcy: A Primer for Credit Managers. –The Credit and Financial Management Review 12 2006/4, lk 55.

⁷⁹ Euroopa Parlament ja Euroopa Liidu Nõukogu. Määrus (EL) 2015/848. Euroopa Liidu Teataja L 141, 5. juuni 2015. – Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=celex%3A32015R0848>

⁸⁰ Belgium. Code de droit économique, Art. XX.55, Livre XX: Insolvabilité des entreprises. Moniteur belge, 11 septembre 2017. Accessed April 11, 2025. – Arvutivõrgus:

https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/article.pl?language=fr&arch=official&lg_txt=&cn=2013022819&ncn=XX055

esineb õiguslik seos. Belgia õiguse kohaselt on määrava tähtsusega mitte ainult nõuete tekkimise hetk, vaid ka nende päritolu. Belgia süsteem tugineb kohustuste kausaalsuse põhimõttele, mille kohaselt on tasaarvestus lubatud ainult siis, kui vastastikused kohustused on omavahel seotud, st pärinevad samast tehingust või lepingust. Sellisel juhul ei käsitata tasaarvestust ühe võlausaldaja eelistamisena teiste ees, vaid vahendina lepingulise tasakaalu taastamiseks. Näiteks: A müüs B-le kauba hinnaga 100 000 eurot, kuid tarnis osaliselt puudustega kauba, mistõttu tekkis B-l kahju hüvitamise nõue A vastu summas 20 000 eurot (sama tehingu raames). Juhul, kui A suhtes algatatakse pankrotimenetlus, on B-l Belgia õiguse kohaselt lubatud nimetatud nõuet tasaarvestada, kuna mõlemad nõuded tulenevad samast müügilepingust. Seetõttu võib B oma kohustust 100 000 euro ulatuses vähendada 20 000 euro võrra ning tasuda pankrotivarasse 80 000 eurot. Ühe ja sama lepingu raames tehtud tasaarvestuse näol on tegemist pigem lepingu muutmisega. Olukorras, kus nõuete tasaarvestus toimub sama lepingu raames ning selle tulemusel taastatakse lepinguline tasakaal, ei kahjusta see teiste võlausaldajate huve, mis on kooskõlas võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega.⁸¹

Prantsusmaa pankrotimenetluses kehtivad rangemad nõuete tasaarvestuse reeglid võrreldes Belgiaga. Prantsuse äriseadustiku (Code de commerce) artikli L. 622-7 kohaselt on pärast maksejõuetusmenetluse algust võlgnikul üldjuhul keelatud tasuda enne menetluse algust tekkinud võlgu, välja arvatud seadusega sätestatud juhtudel. Üks neist juhtumitest on nõuete tasaarvestus, mis on lubatud ainult omavahel seotud nõuete puhul. Omavahel seotud võlakohustuste, milleks on samast lepingust või samast tehingust tulenevad nõuded, tasaarvestus toimub kohtu otsuse alusel.⁸² Muudel juhtudel on tasaarvestus pankrotimenetluses keelatud. Selline piirang nõuete tasaarvestamisele on kehtestatud eesmärgiga kaitsta võlausaldajate võrdsuse põhimõtet ja vältida olukordi, kus teatud võlausaldajad saavad ebaõiglase eelise teiste ees pankrotimenetluses.

Hispaania õiguse kohaselt on pärast võlgniku pankroti väljakuulutamist kohustuste tasaarvestamine üldreeglina keelatud, välja arvatud juhul, kui Hispaania tsiviilseadustiku (Spanish civil code) artiklis 1196 sätestatud tingimused olid täidetud enne pankrotimenetluse algatamist. Analoogiliselt Prantsusmaal kehtiva korraga tasaarvestus maksejõuetusmenetluses on lubatud

⁸¹ Y.-H. Leleu. Bankruptcy: What is Left for the Creditors? – International Insolvency Review 2019/2, lk 143.

⁸² French Code de Commerce. Article L622-7. – Arvutivõrgus:
https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379/

üksnes tingimusel, et tasaarvestamisele kuuluvad nõuded tulenevad samast lepingust või tehingust. Kõikidel muudel juhtudel ei ole tasaarvestus lubatud. Erinevalt Prantsusmaast, Belgiast ja Hispaaniast toimub tasaarvestus Inglismaal automaatselt Insolvency Act 1986 § 323 alusel. See tähendab, et kõik enne pankroti algust tekkinud vastastikused nõuded tasaarvestatakse automaatselt, ilma et oleks vaja esitada eraldi taotlust.

Eesti süsteem on oma olemuselt sarnane Saksamaa ja Soome mudelitega. Saksamaal kehtiva Insolvenzordnung (InsO) § 94–96 kohaselt ei mõjuta pankrotimenetluse algatamise võlausaldaja õigust nõude tasaarvestamisele, tingimusel, et võlausaldajal oli tasaarvestusõigus juba enne pankrotimenetluse algust.⁸³ Tasaarvestus on keelatud juhul, kui võlausaldaja teadis võlgniku maksejõuetusest, ja omandas nõude selleks, et saada pankrotimenetluses eelis. Soome õiguses, nagu Saksamaal on Pankrottilaki 120/2004, § 6 luku 1 § alusel tasaarvestus pankrotimenetluses lubatud tingimusel, et vastastikune nõue tekkis enne pankroti algust. Soome pankrotimenetluses hinnatakse ka seda, kas võlausaldaja võis teada pankrotiohust ning kas tema omandas nõude eesmärgiga kasutada seda tasaarvestuseks.

Tasaarvestuse piiramine pankrotimenetluses hoiab ära olukorra, kus üks võlausaldaja saab põhjendamatu eelise teiste ees. Kui tasaarvestus on lubatud ilma piiranguteta, võib võlausaldaja, kellel on nõue võlgniku vastu nõue ja samal ajal kohustus tema ees, tasaarvestada vastastikused nõuded. Tasaarvestav võlausaldaja võib sellisel viisil rahuldada oma nõude täies ulatuses, samal ajal kui teiste sama järgu võlausaldajate nõuded rahuldatakse vaid osaliselt või jäävad üldse rahuldamata. Selline olukord rikub võlausaldajate võrdse kohtlemise ja kollektiivsuse põhimõtet, kuna see kujutab endast ühepoolset antud eelist ühele võlausaldajale.

Autori hinnangul täidab tasaarvestus Belgia ja Prantsusmaa õiguses eelkõige lepingulise tasakaalu taastamise funktsiooni. Tasaarvestus nende õigussüsteemides teenib pankrotimenetluse eelsete õiguste säilitamise ja võlausaldajate võrdsuse tagamise eesmärki. Selline lähenemine ei anna ühele võlausaldajale ebarproportsionaalset eelist, vaid säilitab lepinguliste kohustuste tasakaalu. Sellist lahendust võib käsitleda kompromissina, mis tagab, et lepingulised suhted kehtivad ka pankrotimenetluses. Seeläbi saavutatakse ühitada nii võlausaldajate kollektiivseid huve kui ka

⁸³ Germany. Insolvenzordnung (InsO), §§ 94–96. Bundesgesetzblatt Teil I, Nr. 43, 05 October 1994, 2866–2920. – Arvutivõrgus: https://www.gesetze-im-internet.de/inso/_94.html.A

pankrotieelseid lepingulisi õigusi. Tasaarvestusõigust tuleb pankrotimenetluses hinnata rangemalt kui tavalises võlasuhtes, selleks, et kaitsta võlausaldajaid ebavõrdse kohtlemise eest. Kui tavapärases võlasuhtes on tasaarvestus õigustatud vahend vastastikuste nõuete rahuldamiseks, võib pankrotimenetluses selle lubamine anda üksikule võlausaldajale põhjendamatu eelise teiste ees, rikkudes seeläbi *pari passu* põhimõtet ehk nõuete proportsionaalse rahuldamise korda.⁸⁴

Käesoleva töö autor leiab, et tasaarvestus pankrotimenetluses peab olema lubatud üksnes põhjendatud juhtudel. Tasaarvestamise lubamine võib rikkuda võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtet, mistõttu tuleks see lubada üksnes põhjendatud juhtudel. Mida rohkem tasaarvestusi pankrotimenetluses toimub, seda vähem laekub raha pankrotivarasse. Tasaarvestuse lubatavuse hindamisel tuleb arvestada selle mõju teistele pankrotimenetluse osalistele. Kuna pandiõigusega tagatud nõuete rahuldamine toimub pandieseme müügist saadud vahenditest ka väljaspool pankrotimenetlust, ei kahjusta nende tasaarvestamine teiste võlausaldajate huve.⁸⁵ Pandiõigus tagab võlausaldajale õiguse oma nõude rahuldamiseks tagatise arvelt, sõltumata sellest, kas pankrotimenetlus on algatatud või mitte. Seetõttu ei ole põhjendatud käsitleda pandiga tagatud nõuete tasaarvestust samadel alustel nagu tagamata nõuete puhul. Käesoleva töö järgmises peatükis analüüsitakse pandiga tagatud nõuete tasaarvestamise eripära pankrotimenetluses, keskendudes eelkõige sellele, kuidas pandipidaja õiguslik positsioon mõjutab võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtet kollektiivses pankrotimenetluses.

⁸⁴ P. Peitsch. Die Insolvenzaufrechnung. Dissertation. Universität Hamburg, 2001, lk-d 1-2. – Arvutivõrgus: <https://ediss.sub.uni-hamburg.de/bitstream/ediss/3187/1/Dissertation.pdf>

⁸⁵ Eesti Vabariigi Riigikogu. Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seadus 195 SE. – Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/857ac417-4293-45a1-a782-0c19c257a42c/Pankrotiseaduse%20ja%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus/>

3. TASAARVESTUSE TINGIMUSED NÕUETE LIIKIDE ERISUSI ARVESTADES

3.1 Enne pankrotimenetlust tekkinud nõuete tasaarvestus

3.1.1 Pandiga tagatud nõude tasaarvestus

Pandiga tagatud nõudel on keskne roll krediidisuhete kindlustamisel, võimaldades võlausaldajal rahuldada oma nõue eelisjärjekorras tagatisvara arvelt. Pandiõiguse kujunemine Euroopa õiguses oli pikk ja keerukas protsess, mille juured ulatuvad Rooma õigusesse. Rooma õiguses tuntud *pignus* ja *hypotheca* tähistasid kahte erinevat tagatise liiki: esimene eeldas asja faktilist üleandmist, teine aga mitte. Pandiõiguse realiseerimise viisid on ajas muutunud, kuid selle õiguslik tähendus on jäänud samaks: tegemist on võlausaldajale antava tagatisega, mis toimub turvalisusmehhanismina nii lepingulistest suhetes kui ka hilisema sundtäitmises, sealhulgas pankrotimenetluses.⁸⁶

Pandiõigust kasutatakse peamiselt võlanõuete tagatisena, mille arvelt saab võlausaldaja nõude rahuldada tagatiseks oleva vara kaudu. Pant ulatub tagatiseks olevale varale, mitte kogu tagatise andja varale. Ka juhul, kui tagatiseks oleva vara omanik muutub, jääb pant kehtima. Kahtlemata on esemeline tagatis võlausaldaja jaoks kindlam, kuna see ei sõltu vara omaja võimaliku varandusliku seisundi muutumisest.⁸⁷ Pandiõiguse peamine eesmärk on tagada nõude täitmine olukorras, kus võlgnik ei täida oma kohustusi vabatahtlikult. Pandiõigus vähendab riski, et võlgnik jätab oma kohustused täitmata või muutub maksejõuetuks.⁸⁸

Eestis kuulub pandiõigus asjaõiguse valdkonda ning seda reguleerib asjaõigusseadus (AÕS). Pandi mõiste on sätestatud AÕS § 276 lõikes 1, mille kohaselt võib asja koormata pandiga (pandiõigusega) selliselt, et isikul, kelle kasuks pant on seatud, on õigus pandiga tagatud nõude rahuldamisele panditud vara arvel, kui nõuet ei ole kohaselt täidetud. AÕS § 280 kohaselt on pandiga tagatud nõue panditud vara suhtes eelistatud kõigi teiste nõuete ees, andes pandipidajale eelisõiguse teiste võlausaldajate suhtes.

⁸⁶ W. J. Zwolve. A Labyrinth of Creditors: A Short Introduction to the History of Security Interests in Goods. – Cambridge: Cambridge University Press 2004, lk-d 39-40. – Arvutivõrgus: <https://scispace.com/pdf/a-labyrinth-of-creditors-a-short-introduction-to-the-history-58ivimfxvf.pdf>

⁸⁷ P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi (koost). AÕSK § 276/3.1 – Asjaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2014.

⁸⁸ Ó. J. Guevara ja J. Riutort. Strengthening Secured Creditors: Implications on Debt Financing and Investment. – Journal of Corporate Finance 2024, lk 6.

AÕS § 276 lg 2 järgi eristatakse kahte liiki panti: vallaspant (nt käsipant, registerpant) ja kinnispant, mille puhul eristatakse hüpoteeki. Käsipant eeldab, et panditud vallasasi antakse pandipidaja valdusse ning sõlmitakse käsipandi leping AÕS § 281 alusel. Käsipant tekib asja valduse üleandmisega pantijalt pandipidajale, kui nad on pandi seadmises kokku leppinud. Kui asi on juba pandipidaja valduses, tekib pant pandilepingu sõlmimisega (AÕS § 282 lg 1). Vallaspandi kehtivuse eelduseks on tagatava nõude olemasolu. AÕS § 284 järgi lõpeb käsipant tagatud nõude lõppemisega.

Kinnisasja pantimisel koormatakse kinnistu hüpoteegiga AÕS § 325 lõike 1 kohaselt selliselt, et hüpoteegipidajal on õigus tagatud nõude rahuldamiseks kinnisasja arvelt. Hüpoteek hõlmab põhinõuet, intresse (sh viivist), võla sissenõudmise ja täitemenetluse kuludid, samuti kindlustusmaksid, mida hüpoteegipidaja on omaniku eest tasunud (AÕS § 346 lg 1). Tagatiskokkuleppega määratakse, millised nõuded on hüpoteegiga tagatud ning see kehtib ka kinnisasja omaniku vahetumisel uue omaniku suhtes.

Pankrotimenetluses müüb haldur pankrotivara täitemenetluse seadustikus sätestatud korras (PankrS § 135 lg 1). Pankrotivara müügitulemi jaotamise kord on sätestatud PankrS §-s 153. Pandipidajal on eelisõigus pandiga tagatud nõude rahuldamiseks pandieseme sundmüügist saadud raha arvelt Pandiga tagatud vara müügist saadud summast arvatakse maha PankrS § 146 lõikes 1 nimetatud väljamaksed, ning seejärel rahuldatakse esmajärjekorras pandiga tagatud tunnustatud nõuded PankrS § 153 lõikes 2 märgitud ulatuses. Pandiga tagatud nõue rahuldatakse esimeses järgus pandieseme müügist saadud raha ulatuses, millest on maha arvatud PankrS § 146 lõikes 1 nimetatud väljamaksed. Nõude rahuldamine toimub võrdeliselt pandieseme müügist saadud summa suhtes kogu pankrotivara müügist saadud rahaga, kuid mitte ulatuses, mis ületab kümnendikku pandieseme müügihinnast. Lisaks võib haldur pandieseme müügist saadud raha arvel hüvitada kõik selle haldamise ja müügiga seotud otsesed kulud. Kui pandiese on koormatud mitme pandiõigusega, rahuldatakse PankrS § 153 lg 3 alusel nõuded pandieseme müügist saadud raha arvel vastavalt pandiõiguste järjekohtadele.

Pandiga tagatud tunnustatud nõude, sealhulgas juhul, kui see on omandatud loovutamise, võib PankrS § 99 lg 3¹ alusel tasaarvestada pankrotimenetluses pandieseme ostuhinnaga. Tasaarvestus on lubatud ulatuses, mis vastab summale, millele võlausaldajal oleks olnud õigus müügist saadud raha jaotamisel, millest on maha arvatud PankrS § 153 lõikes 2 sätestatud väljamaksed ja kulud.

Ostuhinna osa, mida ei saa tasaarvestada, tuleb tasuda pankrotivarasse. Tasaarvestatud summa ulatuses loetakse võlausaldaja nõue rahuldatuks, mis tähendab, et selles ulatuses temal ei ole hääleõigust pankrotimenetluses. Samas pankrotikulude jaotamisel võetakse arvesse võlausaldaja algset nõuet.⁸⁹

Riigikohus on kohtuasjas nr 3-2-1-34-15 selgitanud, millisest summast tuleb PankrS § 146 lg 1 mahaarvatava summa arvutamisel lähtuda. Riigikohtu varasema seisukoha kohaselt tuli PankrS § 153 lg 2 järgi, isegi juhul kui pandieseme müügist saadud summa ületas pandipidaja pandiga tagatud nõude, arvutada mahaarvatav summa pandieseme müügist saadud rahast, mitte tagatud nõude suurusest. Selline tõlgendus välistas pandipidaja osalemise PankrS § 146 lõikes 1 nimetatud kulude kandmisel. Riigikohtu uue praktika kohaselt, kui pandieseme müügist saadud rahast ei piisa pandiga tagatud nõude rahuldamiseks, on PankrS § 153 lõikes 2 märgitud nõude rahuldamise ulatus võrdne müügitulemiga. Kui pandieseme müügist saadud summa ületab pandiga tagatud nõude suurust, siis on rahuldamise ulatus piiratud nõude suurusega. Kolleegium selgitas, et „*pandieseme müügist saadud rahasumma*” all peetakse silmas summat, mis kuuluks pandipidajale väljamaksmisele, kui ta kulude kandmises ei osaleks“.⁹⁰

Tartu Ringkonnakohus on kohtuasjas nr 2-12-5746 asunud seisukohale, et PankrS § 153 lg 2 kohaldamisel tuleb aluseks võtta pandipidaja nõude suurus, ning arvestada pandieseme müügist saadud summa sisse ka see osa, millega võlausaldaja nõue rahuldati tasaarvestamise teel. Ringkonnakohus leidis, et tasaarvestuse teel tasutud ostuhind ei saa anda pandipidajale eelist pankrotimenetluse kulude kandmisest vabastamise osas võrreldes olukorraga, kus tasaarvestust ei oleks toimunud. Kui pandieseme müügist saadud tulu ületab pandiga tagatud nõude suuruse, arvestatakse PankrS § 153 lõikes 2 sätestatud kulude kandmise ulatus nõude suuruse järgi.⁹¹

Viidatud kohtupraktika kohaselt ei saa pankrotimenetluses asetada pandipidajat, kes tasub ostuhinna tasaarvestuse teel, eelisseisundisse võrreldes olukorraga, kus tasaarvestust ei toimuks. Seega ei vabasta tasaarvestusõiguse kasutamine pandipidajat kohustusest osaleda pankrotimenetluse kulude katmises.

⁸⁹ T. Saarma. Nõuded pankrotimenetluses: Analüüs-kontseptsioon 2017, lk 100.

⁹⁰ RKTkm 3-2-1-34-15, p-d 17-19.

⁹¹ TrtRnKm 2-12-5746, p 9.2.

Pandipidaja on pankrotimenetluses eelisseisundis võrreldes teistega võlausaldajatega, kelle nõuded ei ole tagatud. Pandiga tagatud nõuete eelistamine pankrotimenetluses on õigustatud pankrotimenetluse eelsete õiguste austamise põhimõtte kaudu.⁹² Siinkohal tõusetub küsimus: kas ja mil määral tuleks austada enne pankrotti kehtinud tagatud nõudeid selliselt, et see ei kahjustaks pankrotimenetluse üldist eesmärki — õiglast, läbipaistvat ja kollektiivset menetlust, kus võlausaldajad osalevad võrdsete õigustega. Pandiõigus tekib võlgniku ja võlausaldaja vahel vabatahtliku kokkuleppe alusel, mille eesmärgiks on võlausaldaja riskide maandamine juhul, kui võlgnik oma kohustusi ei täida. Sellest lähtuvalt on tagatud nõuete eelistamine pankrotimenetluses põhjendatud, kuna pandilepingut kasutatakse riskijuhtimise tööriistana.⁹³

Pandileping annab pandipidajale tugevama õigusliku positsiooni kui tagamata võlausaldajatele. Selline eelis ei ole vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega, sest pandiõigus kehtib samadel tingimustel nii pankrotimenetluses kui ka väljaspool seda. Teisisõnu, pandipidaja õiguslik seisund ei muutu ebaõiglaselt tugevamaks ainult seetõttu, et võlgnik muutub maksejõuetuks, sest tema õigus pandiesemele tuleneb juba enne pankroti väljakuulutamist sõlmitud pandilepingust. Pankrotimenetluses realiseerub see õigus vastavalt eelnevalt sõlmitud kokkuleppele, mitte pankrotiseadusest tuleneva erikohtlemise tõttu. Sellega seoses ei ole pandipidaja eristav kohtlemine teiste võlausaldajate suhtes käsitav diskrimineerimisena, vaid tegemist on pandilepingust tuleneva õiguse teostamisega.⁹⁴

Tagamata nõuetega laenuandjad pakuvad kõrgema intressimääraga laene, sest loobudes tagatisest võtavad nad suurema riski, et nende nõuded pankrotimenetluses ei saa täielikult rahuldatud. Pandiga tagatud nõuete korral pakutakse krediiditurul laene madalama intressimääraga, sest nende nõuete rahuldamise tõenäosus on pankrotimenetluses suurem. Sellest tulenevalt peaks pankrotiseadus säilitama võlausaldajate õigused, mis on tekkinud enne võlgniku pankroti väljakuulutamist.⁹⁵

⁹² P.Varul. AÕSK § 276/2.4.2.

⁹³ J. Drukarczyk. Secured Debt, Bankruptcy, and the Creditors' Bargain Model. – International Review of Law and Economics 1991/11, lk 204.

⁹⁴ P. François ja H. Naqvi. Secured and Unsecured Debt in Creditor-Friendly Bankruptcy.– Journal of Corporate Finance 2023, lk 4 – Arvutivõrgus: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4214990

⁹⁵ R. E. Scott. Through Bankruptcy with the Creditors' Bargain Heuristic. Columbia Law School 1986, lk 694. Arvutivõrgus: https://scholarship.law.columbia.edu/faculty_scholarship/311/

Pandiga tagatud nõue on oluline asjaõiguslik instrument, mis tagab laenuandjatele kindluse, et kohustuste täitmata jätmise korral rahuldatakse nende nõue tagatisvara müügitulemi arvelt. Kui pankrotimenetluses piiratakse pandipidaja õigust saada rahuldust pandieseme väärtusest, kahjustab see pandiõiguse kui asjaõigusliku instrumendi usaldusväarsust. Selline piirang suurendab pandipidaja krediidiriski, mille tulemusena võib väheneda laenamine või tõuseda intressimäärad, mis omakorda pärsib majanduskasvu.⁹⁶ Pandiõiguse tugev kaitse pankrotimenetlus on olulise tähtsusega usaldusväärse finantsturu kujundamisel. Seetõttu ei kaitse pandiõiguse austamine pankrotimenetluses ainult pandipidaja individuaalseid huve, vaid toetab ka finantsturu stabiilsust.⁹⁷

Käesoleva töö autori hinnangul on pandipidaja tugevam õiguslik positsioon pankrotimenetluses õigustatud ning seda ei saa pidada ebaõiglaseks eeliseks, kuna see tuleneb enne pankrotimenetluse algust sõlmitud kokkuleppest, mille kohaselt on pandipidajal õigus pandiga tagatud nõude rahuldamisele panditud vara arvelt. Selline eelis ei ole vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega, sest pandiõigus kehtib samadel tingimustel ka väljaspool pankrotimenetlust. Tagamata võlausaldajad on teadlikult loobunud tagatisest ning kannavad sellega seoses suuremat riski, mida tasakaalustab kõrgem laenuintress. Pandipidaja õiguste piiramine pankrotimenetluses seaks ohtu pandiõiguse usaldusväarsuse ning vähendaks krediiditurustabiilsust, tuues kaasa laenuingimuste karmistumise ja investeerimisaktiivsuse languse.

3.1.2 Maksuvõla tasaarvestus

Maksuvõlg on maksukorralduse seaduse (MKS) tähenduses täitmata jäänud rahaline maksukohustus, mis tekib seadusega sätestatud tingimuste saabumisel (MKS § 31 lg 2) ning lõpeb tasumise, tasaarvestamise (§ 105), tagastusnõude täitmise (§ 106), aegumise (§ 33 lõige 4, § 132) või maksuvõla kustutamisega (§ 114).

MKS § 33 lg 1 kohaselt on maksumaksjal õigus saada tagasi maksuhaldurilt seaduses või haldusaktis ettenähtust suuremas summas tehtud makse ning rahalise kohustuse tasumisel või

⁹⁶ P.Varul. AÕSK § 276/2.4.2.

⁹⁷ S. M. Bhambhwani. Creditor Enforcement and Accounting Quality: A Natural Experiment. – Journal of Accounting and Public Policy 43 2024/46, lk 3.

tasaarvestamisel (§ 105 lõige 1) tekkinud enammakse, sealhulgas enne kohustuse tasumise tähtpäeva tehtud makse (§ 105 lõige 2).

MKS § 105 lg 3 kohaselt tasaarvestab maksuhaldur maksuseaduses või tollialastes õigusaktides sätestatud rahalised kohustused tagastusnõudega maksudeklaratsiooni alusel kas kohustuse tasumise tähtpäeval või maksuhalduri määratud tähtpäeval. Maksukohustuse tasaarvestamise tegemisel tuleb arvesse võtta MKS § 105 lg 6, mille kohaselt tasutakse või tasaarvestatakse rahalised kohustused nende tekkimise järjekorras.

Maksukohustuse tasaarvestus toimub MKS § 105 lg 3 järgi automaatselt ning ei nõua maksukohustuslase taotlust ega selle menetlemist. Tasaarvestuse tulemusena loetakse kõik tasaarvestuses osalevad nõuded täidetuks. Pankrotimenetluses tasaarvestust automaatselt ei toimu. Pankrotimenetluses toimub kaitstud nõude tasaarvestus pärast võlgniku pankroti väljakuulutamist PankrS § 99 lg 1 alusel, esitades selleks vastava avalduse kuni võlausaldajate nimekirja kinnitamiseni.

Pankroti väljakuulutamiseega muutub kogu võlgniku vara pankrotivaraks PankrS § 35 lg 1 p 1 alusel, mille arvelt rahuldatakse PankrS § 108 lg 1 järgi võlausaldajate nõuded ja pankrotimenetluse kulud. Pankrotivara hulka kuulub vara, mis kuulub võlgnikule pankroti väljakuulutamise ajal; vara, mis pankrotimenetluse käigus tagastatakse või võidetakse tagasi ning vara, mille võlgnik omandab pankrotimenetluse kestel (PankrS § 108 lg 2).

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse (TsÜS) § 66 käsitleb mõistet “vara” kui isikule kuuluvate rahaliselt hinnatavate õiguste ja kohustuste kogumit, viidates samas võimalusele, et eriseadustes võidakse vara defineerida teisiti. Vara mõiste on üldine ning eriregulatsiooni puudumisel kohaldatakse sellele üldtunnustatud käsitust. Vara koosneb seega nii aktivast kui ka passivast. Aktiva hulka kuuluvad kõik isikule kuuluvad asjad ja varaliselt hinnatavad õigused (sh nõudeõigused) ning muud rahaliselt hinnatavad hüved. Passiva hulka kuuluvad kõik isiku võlakohustused.⁹⁸

⁹⁸ M. Vutt, A. Vutt, P. Varul. TsÜSK §66. – P. Varul jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tartu: Juura 2023.

Maksukohustuste tasumine ning enammakstud maksusummade (tagastusnõuete) tagastus toimub Maksu- ja Tolliameti e-teenuste keskkonnas asuva e-MTA ettemaksukonto vahendusel. Riigikohus on lahendis nr 3-3-1-28-13 selgitanud, et ettemaksukontol olevad rahalised vahendid on maksukohustuslase rahalised nõuded riigi vastu.⁹⁹ See tähendab, et maksukohustuslase nõuded maksuhalduri vastu loetakse võlgniku varaks TsÜS § 66 mõttes ning kuuluvad võlgniku pankrotivara hulka. Pankroti väljakuulutamise läheb võlgniku vara valitsemise ja käsutamise õigus pankrotihaldurile üle (PankrS § 35 lg 1), mis tähendab, et pankrotivara käsutamine ilma pankrotihalduri nõusolekuta ei ole lubatud.

Riigikohus on kohtuasjas nr 2-19-18842 lahendanud vaidluse pankrotihalduri ja Maksu- ja Tolliameti vahel maksunõude tasaarvestamise küsimuses. Selles kohtuasjas oli vaidluse all teema, kas maksuhaldur võis pärast võlgniku pankroti väljakuulutamist tasaarvestada oma nõude automaatselt võlgniku ettemaksukontol oleva rahasummaga. Riigikohus selgitas, et pankrotimenetluses ei saa maksuhaldur teha tasaarvestust võlgniku ettemaksukontol automaatse arvelduse teel. Nõude tasaarvestamiseks peab maksuhaldur esitama PankrS § 99 lg 1 järgi VÕS §-le 198 vastava tasaarvestusavalduse.¹⁰⁰ Riigikohus rõhutas, et MKS § 105 lõiketes 3 ja 6 sätestatud tasaarvestamise kord toimub maksuõigussuhtes maksukohustuslase igapäevase majandustegevuse raames, kuid see ei kehti pankrotimenetluse ajal enne pankroti väljakuulutamist tekkinud maksuvõla tasaarvestamise kohta, mille suhtes kohaldatakse PankrS § 99.¹⁰¹ Riigikohus jõudis viidatud lahendis järeldusele, et Maksu- ja Tolliamet võlausaldajana on võrdne teiste võlausaldajatega. Seetõttu peab maksuhaldur jälgima PankrS § 99 lõikes 1 sätestatud menetlusnõudeid tasaarvestuse teostamiseks (ehk esitama vastava avalduse enne võlausaldajate nimekirja kinnitamist). Samuti leidis Riigikohus, et tasaarvestusavaldust võib lugeda esitatuks ka hagimenetluse käigus, kui see puudutab tasaarvestatavat nõuet.¹⁰²

Maksu- ja Tolliameti nõude puhul toimub tasaarvestus maksuhalduri nõude ja võlgniku nõude vahel, kusjuures võlgniku nõudeks loetakse ettemaksukontol olevad rahalised vahendid, mida Riigikohtu praktika kohaselt käsitatakse võlgniku tagasinõudena maksuhalduri vastu. Sarnast käsitlust kohaldatakse Riigikohtu praktika kohaselt ka panga arvelduskonto suhtes, kus

⁹⁹ RKTkm 3-3-1-28-13, p 13.

¹⁰⁰ RKTko 2-19-18842, p 15.2.

¹⁰¹ RKTko 2-19-18842, p 14.

¹⁰² RKTko 2-19-18842, p 15.2.

arvelduskontol olevat raha käsitatakse arvelduskonto omaniku varalise nõudena panga vastu.¹⁰³ Selle tõlgenduse kohaselt, ei ole arvelduskonto jääk „füüsiline raha“, vaid nõue, mille alusel kontoomanik võib pangalt nõuda teatud rahasumma ülekandmist või väljamaksmist. Panga ja kliendi (kontoomaniku) vahel võivad tekkida vastastikused rahalised nõuded, näiteks olukorras, kus pangal on nõue kliendi vastu seoses krediidilepinguga ning kliendil on omakorda nõue panga vastu arvelduskonto jäägi ulatuses. Pank saab teoreetiliselt tasaarvestada oma nõude kliendi vastu kontol oleva rahaga samadel tingimustel nagu maksuhaldur teeb seda ettemaksukontol oleva rahasummaga. Mõlemal juhul põhineb see arusaamal, et kontol olevad vahendid on nõuded vastava asutuse (panga või maksuhalduri) vastu, mis on sissenõutavad ja sobivad tasaarvestamiseks. Oluline erinevus seisneb siiski selles, et Maksu-ja Tolliametil on seadusest tulenev selgesõnaline õigus tasaarvestamiseks (MKS § 105), samas kui pank tugineb võlaõigusseaduse ka krediidasutuste seadusele. Selle loogika järgi peaks pangal sarnaselt maksuhalduriga olema pankrotimenetluses õigus teha tasaarvestust, kui tasaarvestuse eeldused on täidetud.

Autori hinnangul on siinkohal oluline arvestada maksuvõla eripära. Maksuhalduri nõue ei ole olemuslikult võrreldav eraõigusliku nõudega, kuna see tuleneb avalik-õiguslikust suhtest riigi ja maksumaksja vahel. Maksunõudel on võrreldes tsiviilõiguslike nõuetega eriline õiguslik staatus juba enne pankrotimenetluse algust. Näiteks annab MKS § 130 lõige 1 maksuhaldurile õiguse algetada maksuvõla sundtäitmist kohtuväliselt, ilma et oleks vaja pöörduda kohtutäituri poole täitemenetluse algatamiseks. Eraõigusliku nõude korral toimub võlausaldaja nõude sundtäitmine ainult täitemenetluse raames. Maksukohustuse täitmise tagamiseks on MKS § 136¹ alusel lubatud kasutada preventiivsed meetmeid, mis võimaldavad maksuhalduril halduskohtu loal sooritada MKS § 130 lõikes 1 sätestatud täitetoiminguid võlgnevuse sissenõudmiseks enne maksukohustuse lõplikku määramist. See erineb tavapärasest protseduurist, kus täitmine algab pärast nõude sissenõutavaks muutumist. Maksukohustuse täitmise preventiivse tagamise eesmärgiks on vältida olukordi, kus maksude tasumisest kõrvalehoidmise tõttu jäävad riigieelarvesse vajalikud vahendid laekumata.¹⁰⁴

Maksunõuete täitmisele kehtestatud erikord on õigustatud, kuna maksutulu on riigi peamine tuluallikas. Kui eraõigusliku nõude täitmine teenib eeskätt konkreetse võlausaldaja individuaalseid

¹⁰³ RKTko 3-1-1-89-11, p 19.1.

¹⁰⁴ K. Künnapas. Maksukohustuse täitmise preventiivne tagamine enne maksukohustuse tuvastamist. PhD diss., Tartu Ülikool, 2014, lk 174. – Arvutivõrgus: <https://dspace.ut.ee/items/139f3533-95db-40fb-9104-4b07cc51271c>

varalisi huve, siis maksunõude sissenõudmine toetab ühiskondlikke eesmärgi, nagu hariduse, tervishoiu, julgeoleku ja avalike teenuste rahastamist.¹⁰⁵

Olukorras, kus maksuhaldurile ei oleks lubatud tasaarvestuse teostamine pankrotimenetluses, tuleks riigil kanda võlgnikule tagastamisele kuuluv summa (nt ettemaksukontol olev jääk) pankrotivara hulka. Selline olukord kahjustaks riigi eelarvepositsiooni, kuna maksuhaldur peaks esmalt maksuma välja võlgnikule kuuluvad summad ja seejärel osalema pankrotivara jaotamisel üldtingimustel. Teisisõnu, riik peaks välja maksuma raha, mida ta suure tõenäosusega enam tagasi ei saa. Arvestades, et maksutulud moodustavad suure osa riigi sissetulekutest, avaldaks selline lähenemisviis olulist negatiivset mõju riigi rahandusele. Sellisel juhul rahuldataks pankrotimenetluses osalevate eraõiguslike võlausaldajate nõudeid riigieelarve vahenditest, ehk teiste maksumaksjate arvelt.

Sellest tulenevalt võiks järeldada, et avaliku huvi kaitsmise eesmärgil peaksid maksuvõlad pankrotimenetluses olema privilegeeritud. Kuni 31.12.2003 kehtinud pankrotiseaduse kohaselt kuulusid maksunõuded eesõiguslike nõuete hulka. Alates 01.01.2004 kehtiva pankrotiseaduse kohaselt riigil pankrotimenetluses enam eelisõigust ei ole. Kehtiv pankrotiseadus ei erista maksuhalduri nõudeid teistest nõuetest.¹⁰⁶ Maksu-ja Tolliameti nõuete eeliskohtlemise kaotamise peamiseks põhjenduseks oli asjaolu, et riigil on erinevalt eraõiguslikest võlausaldajatest võimalik hinnata võlgniku majanduslikku olukorda piisavalt varajases staadiumis ning võtta koheselt tarvitusele abinõud nõude täitmiseks. Seetõttu ei ole pankrotimenetluses riigile eelistatud seisundi andmine kooskõlas võlausaldajate võrdse kohtlemise printsiibiga.¹⁰⁷ Riigikohus on oma praktikas korduvalt kinnitanud, et seadusandja eesmärk on panna kõik võlausaldajad pankroti väljakuulutamise alates võimalikult võrdsesse olukorda, sõltumata nende nõuete liigist. See tähendab, et pankrotiseaduse kohaselt on ka riik võlausaldajana võrdsustatud teiste võlausaldajatega ning tema nõuded rahuldatakse üldises jaotamise järjekorras.¹⁰⁸

Käesoleva töö autori hinnangul kahjustab maksunõuete tasaarvestuse lubamine pankrotimenetluse kollektiivset iseloomu, hoolimata sellest, et maksunõuded täidavad teistsugust eesmärki kui eraõiguslike võlausaldajate nõuded. Kuigi avaliku huvi kaalutlustel võiks riigi finantshuvide tugev

¹⁰⁵ S. Oei. Taxing Bankrupts. – Boston College Law Review 55 2014/2, lk 377.

¹⁰⁶ P. Varul. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. – Juridica 1994/I, lk 82.

¹⁰⁷ K. Madisson. Uue pankrotiseaduse lühitutvustus. – Eesti Majanduse Teataja 2003/11, lk 4

¹⁰⁸ RKTko 2-19-18842, p 14; RKÜK 3-2-1-82-14, p 18; RKÜK 3-3-1-39-05, p-d 15-18.

kaitse olla põhjendatud, peab pankrotimenetluses esikohal seisma võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõte. Seadusandja on alates 2004. aastast teadlikult loobunud riigi nõuete prioriteetsest rahuldamisest, leides, et riigil on enne pankroti väljakuulutamist juba piisavad võimalused oma nõuete kaitsmiseks ja sissenõudmiseks. Lisaks tuleb arvestada, et kehtiva õiguse kohaselt on maksuvõlad võrreldes eraõiguslike nõuetega eelisseisundis juba enne pankrotimenetluse algust. Maksuhalduril on mitmeid olulisi eeliseid, sealhulgas õigus algatada võla sundtäitmist kohtuväliselt ja kasutada preventiivseid meetmeid, mis vähendab vajadust anda temale privileegi pankrotimenetluses.

Tasaarvestusega seotud probleemid pankrotimenetluses ei piirdu üksnes maksuvõlgadega. Oluliseks küsimuseks on ka edasilükkava tingimusega tasaarvestuse lubatavus ja selle mõju pankrotimenetluse põhimõtetele. Järgnevalt käsitleb edasilükkava tingimusega tasaarvestuse õiguslikku regulatsiooni ning selle kooskõla võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega.

3.1.3 Edasilükkava tingimusega nõude tasaarvestus

Tingimusliku tehingu mõiste on sätestatud TsÜS §-s 102, mille kohaselt on tingimuslik tehing see, mis on tehtud edasilükkava või äramuutuva tingimusega. Tehing on tehtud edasilükkava tingimusega, kui tehinguga kindlaksmääratud õiguslike tagajärgede tekkimine sõltub asjaolust (edasilükkav tingimus), mille kohta ei ole teada, kas see saabub või ei saabu. Tingimuslikkus TsÜS § 102 mõttes on tehingu ja selles sisalduva tingimuse vahel lahutamatu seos, kus tingimus määrab tehingu sisu ning tagajärjed poolte jaoks. Terminil "tingimus" TsÜS § 102 tähenduses on kindel sisu ning enne sätete kohaldamist tuleb kontrollida, millest sõltub teatud õiguslike tagajärgede jõustumine või lõppemine.¹⁰⁹ Edasilükkavaks tingimuseks loetakse tingimust, milles tehingu õiguslike tagajärgede tekkimine on seatud sõltuvusse tulevikus saabuvast asjaolust. Edasilükkav tingimus tehingus tähendab TsÜS § 102 tähenduses, et pooltel tekivad tehingust tulenevad õigused ja kohustused alles siis, kui lepingus määratud tingimus on täidetud ehk kui tingimuse rakendumise hetk on saabunud.¹¹⁰

Tingimusliku tehingu eesmärk on pakkuda lepingu pooltele õiguskindlus olukorras, kus poolte tahe sõltub tulevikus aset leidvast asjaolust. Selline õiguslik kontseptsioon võimaldab pooltel sõlmida

¹⁰⁹ I. Kull. TsÜSK § 102/3.1.

¹¹⁰ I. Kull. TsÜSK § 102/3.7.

tehingu juba enne, kui kõik tehingu sõlmimise aluseks olevad tingimused on täidetud. Erinevalt lepingueelsetest kokkulepetest, mis ei loo veel siduvaid õigusi ja kohustusi, väljendavad tingimusliku tehingu osapooled oma kavatsust tulevikus lepingut sõlmida. See annab osapooltele võimaluse väljendada oma tahet ja reguleerida omavahelisi suhteid, vältides riski juhtudel, kus teatud asjaolude realiseerumine ei ole kindel.¹¹¹

Tingimuslikud võivad olla nii ühe- kui ka mitmepoolsed tehingud (lepingud, otsused), välja arvatud juhul, kui seadus tehingu tingimuslikkust ei ole luba. Seadusega võib olla ette nähtud võimalus siduda tehingu kehtivus teatud asjaoluga, mille saabumises ei ole pool kindel. Näiteks on VÕS § 233 lg 1 kohaselt vallasasja müügi korral saab omandi üleminekut ostjale tingimuseks seada ostuhinna täieliku tasumise (omandireservatsioon). Omandireservatsioonist müügilepingus sõltub omandi üleminek müügihinna tasumisest ning see kehtib ainult vallasasjade puhul. AÕS § 120 lg 2 kohaselt ei ole kinnisasjade puhul lubatud tingimuslik või tähtajaline omandi üleminek, mistõttu sellised kokkulepped on tühised. Tingimuslik leping on näiteks müük tagasiostutingimusega (VÕS § 238), kus müügileping kaotab kehtivuse, kui kaup tagastatakse selle edasimüügi ebaõnnestumise tõttu. Proovimüügi puhul võib ostja heakskiit olla määratud kas edasilükkava või äramuutuva tingimusena, kusjuures vaikumisi loetakse ostja tulevane heakskiit edasilükkavaks tingimuseks (VÕS § 235). Faktooringulepingus võib samuti olla ette nähtud tingimuslik müük, kus müüjal tekib tagasiostukohustus, kui ostja esitab vastava tahteavalduse, näiteks VÕS § 256 alusel, mis reguleerib faktooringulepingut ja võimaldab ostjal nõude tagasi anda.¹¹²

Pankrotimenetluses on lubatud esitada ka nõude, mis tuleneb tingimuslikust tehingust või kõrvaltingimusega haldusaktist, mille edasilükkav või äramuutuva tingimus ei ole veel saabunud. Selline nõue loetakse pankrotimenetluses võrdseks nõudega, mis ei ole tingimuslik (PankrS § 98). Jaotise alusel väljamaksete tegemisel arvestatakse edasilükkava tingimusega nõuet täies ulatuses ja nõudele vastav summa hoiustatakse. Kui edasilükkav tingimus ei saabu kolme aasta jooksul pärast pankrotimenetluse lõppemist, loetakse, et tingimus ei ole saabunud. Pärast nimetatud tähtaja möödumist võib kohus õigustatud isiku taotlusel vajaduse korral pikendada tingimuse saabumise tähtaega, määrates kindlaks selle lõpptähtaja. Kui tingimuslik nõue ajas väheneb, ilma et tingimus

¹¹¹ J. M. Dmitrieva. Uslovnaya sdelka i obuslavlivayushchie yeye usloviya kak slozhnyy yuridicheskiy sostav [Tingimuslik tehing ja seda määratlevad tingimused kui keeruline õiguslik koosseis]. – Vestnik Magistratury 7 2022/130, lk 52.- Arvutivõrgus: <https://cyberleninka.ru/article/n/uslovnaya-sdelka-i-obuslavlivayushchie-ee-usloviya-kak-slozhnyy-yuridicheskiy-sostav>

¹¹² I. Kull. TsÜSK § 102/3.4.

oleks saanud, määrab kohus hoiustatud rahast võlausaldajatele väljamaksete tegemise (PankrS § 152 lg 1).

Tingimuslikuks nõudeks pankrotimenetluses võib pidada näiteks pankrotimenetlusega seotud menetluskulude nõuet, isikliku nõudeta pandipidaja nõuet, mis ei ole veel sissenõutavaks muutunud ning nõuet, mis tuleneb võlgniku poolt sõlmitud lepingu rikkumisest, mille tagajärjed ei ole veel saanud. Samuti võib selliseks nõudeks olla üüri- või rendilepingu alusel ettemakstud summade tagasinõue, mille tagastamise õigus sõltub lepingu kehtivusest või lõpetamise asjaoludest.¹¹³

Edasilükkava tingimusega nõude tasaarvestus pankrotimenetluses on PankrS § 99 lg 2 alusel lubatud alles siis, kui edasilükkav tingimus on saanud, võlgniku nõue on muutunud sissenõutavaks või kohustused on muutunud samaliigilisteks. Tasaarvestus ei ole lubatud, kui võlgniku nõude edasilükkav tingimus saabub või nõue muutub sissenõutavaks enne, kui võlausaldajal tekib õigus oma nõude tasaarvestamiseks. Sellest sättest tulenevalt ei ole lubatud edasilükkava tingimusega nõude tasaarvestus enne tingimuse saabumist. Sellise nõude tasaarvestamine enne vastava tingimuse realiseerumist oleks vastuolus PankrS § 99 lg 2 mõtte ja eesmärgiga, mille kohaselt on tasaarvestus lubatud vaid juhul, kui kõik tasaarvestuse eeldused on täidetud enne tasaarvestamisõiguse tekkimist. Kui pankrotimenetluses oleks lubatud sellise nõude tasaarvestus enne tingimuse saabumist, asetaks see teised võlausaldajad ebasoodsasse seisusse, võimaldades üksikul võlausaldajal rahuldada oma nõuet olukorras, kus tema nõue ei ole veel sissenõutavaks muutunud. PankrS § 99 lg 2 mõtte ja eesmärgi on võimaldada võlausaldajale tasaarvestusõigus ka juhtudel, kus võlgniku nõue muutub sissenõutavaks hiljem. Teisisõnu võib võlausaldaja erandkorras tasaarvestada PankrS § 99 lõikes 1 toodud tingimustele vastavat pankrotieelset ja kaitstud nõuet pankrotivõlgniku vastu suunatud nõudega, mis on tekkinud enne võlgniku pankroti väljakuulutamist, kuid ei olnud selleks ajaks veel sissenõutav või oli seotud edasilükkava tingimusega. Nimetatud säte annab võlausaldajale õiguse teha tasaarvestus ka juhul, kui pankrotivõlgniku nõue võlausaldaja vastu muutub sissenõutavaks või tekib pärast pankroti väljakuulutamist.

¹¹³ P.Varul. PankrSK § 99/3.3.

Praktikas võivad tingimuslike nõuete tasaarvestamisega kaasnedes probleemid eelkõige olukordades, kus võlgniku nõue ei muutu sissenõutavaks PankrS § 152 lõikes 1 sätestatud tähtaja ehk kolme aasta jooksul pärast pankrotimenetluse lõppemist. Seadus selliseid juhtumeid otseselt ei reguleeri. Siiski on sama sätte teises lauses sätestatud, et kui edasilükkav tingimus ei ole nimetatud tähtaja jooksul saabunud, loetakse, et tingimus ei ole saabunud.

Autori hinnangul tuleb seda normi tõlgendada selliselt, et tingimuse mittesaabumise tõttu ei teki pankrotivõlgnikul nõuet võlausaldaja vastu, mistõttu puudub vastastikune nõue, mis on tasaarvestuse eelduseks. Sellisel juhul PankrS § 99 lõikest 2 tulenev tasaarvestusõigus ei kehti ning võlausaldajal ei ole alust oma nõude tasaarvestamiseks PankrS § 99 lg 1 alusel.

Edasilükkava tingimusega nõude täitmise tagamiseks näeb seadus ette kohustuse hoiustada raha ulatuses, mis vastab tingimuslikule nõudele. See tähendab, et võlausaldaja nõude täitmine on tagatud täies ulatuses hoiustatud vahendite arvel. Selline lähenemine loob olukorra, kus tingimusliku nõudega võlausaldaja on eelisseisundis võrreldes teiste sama järgu võlausaldajatega, kuna tema rahuldamise ulatus ei sõltu pankrotivara kogumahust ega võlausaldajate nõuete arvust ja kogusuurusest. Tegemist on olukorraga, kus tingimusliku nõudega võlausaldaja osaleb raha jaotamisel väljaspool üldist järjekorda isegi siis, kui temal ei ole tasaarvestusõigust.

Autor on seisukohal, et selline regulatsioon on vastuolus võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega, kuna teiste võlausaldajate nõuded rahuldatakse pankrotivara arvel proportsionaalselt PankrS § 153 lg 6 alusel, samal ajal kui tingimuslik nõue rahuldatakse täielikult hoiustatud raha arvel, isegi siis, kui teiste võlausaldajate nõuete täielikuks rahuldamiseks pankrotivarast raha ei jätkunud.

3.1.4 Loovutamise saadud nõude tasaarvestus

Praktikas tekitab probleeme tasaarvestus pankrotimenetluses loovutamise teel saadud nõuete puhul. Ühest küljest ei tohi loovutatud nõuete tasaarvestamine kahjustada teiste võlausaldajate huve, kuid teisest küljest ei ole lubatav ka seaduslikult ja heauskselt omandatud nõuete tasaarvestuse põhjendamatu piiramine.¹¹⁴

¹¹⁴ A.Kasak. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest kõrvalekaldumine pankrotimenetluses. Magistritöö. Tartu 2010.

Nõude loovutamine kujutab endast võlausaldaja õigust anda oma rahaline nõue edasi kolmandale isikule ilma võlgniku eelneva nõusolekuta. Nõude loovutamist ehk võlausaldaja õiguse üleminekut teisele isikule reguleerib VÕS § 164. Nõude loovutamise tulemusel astub uus võlausaldaja senise asemele kõigis õigussuhetes, omandades ka nõude kõrvalnõuded ja tagatised. Nõude loovutamine loetakse VÕS § 170 alusel toimunuks, kui võlausaldaja teatab võlgnikule, et on nõude loovutanud uuele võlausaldajale, isegi kui nõuet tegelikult ei loovutatud või kui loovutamine ei ole kehtiv. Sama kehtib, kui võlausaldaja on nõude loovutamise kohta välja andnud dokumendi ja uus võlausaldaja esitab dokumendi võlgnikule

Pankrotimenetluses kehtivad loovutatud nõuete tasaarvestamisele piirangud, mis on sätestatud pankrotiseaduse § 99 lõikes 3. Nimetatud sätte kohaselt loovutamise saadud nõuet võib pankrotimenetluses tasaarvestada ainult juhul, kui nõude loovutamine ja sellest võlgnikule kirjalik teatamine on toimunud mitte hiljem kui kolm kuud enne pankroti väljakuulutamist. Loovutamise saadud nõuet ei saa tasaarvestada, kui nõue võlgniku vastu oli loovutatud viimase kolme aasta jooksul enne ajutise halduri või usaldusisiku nimetamist ja võlgnik oli sel ajal maksejõuetu ning nõude omandanud isik sellest loovutamise ajal teadis või pidi teadma. Loovutatud nõuete tasaarvestamisega seotud piirang ei kehti pandiga tagatud nõuete kohta.

Käesoleva töö autori hinnangul on PankrS § 99 lõikest 3 tulenev kolmeaastane tähtaeg, mille jooksul võib loovutatud nõude tasaarvestamine pankrotimenetluses olla välistatud, on ebaproportsionaalselt pikk, eriti võrreldes teiste pankrotiseaduses esinevate vaidlustamistähtaegadega. Näiteks võimaldab PankrS § 110 lg 1 p 2 kohtul tunnistada kehtetuks tehingu, mis on võlausaldajate huve kahjustav, juhul kui see on tehtud ühe aasta jooksul enne ajutise halduri või usaldusisiku määramist.

Makseraskustesse sattunud isikult esmalt tekivad makseviivitused, seejärel toimub lepingu ülesütlemine ning nõude loovutamine, näiteks inkassofirmale. Loovutuse ajaks ei pruugi uus nõude omanik objektiivselt hinnata, kas võlgnik on juba maksejõuetu või mitte. Selles olukorras võib uueks võlausaldajaks saada isik, kes omandab nõude heas usus ja ilma teadlikkuseta võlgniku maksejõuetusest. PankrS § 99 lõikes 3 toodud mõiste „maksejõuetus“ tõlgendamise, eriti kolme aasta pikkuses ajavahemiku jooksul, on keeruline ja vaieldav. PankrS § 99 lõike 3 kohaldamiseks tuleb tuvastada, kas võlgnik oli nõude loovutamise ajal maksejõuetu ning kas nõude omandaja teadis või pidi sellest teadma.

Selline olukord toob esile mitmeid tõlgendus- ja tõendamisprobleeme. Kuigi pankrotiseadus defineerib maksejõuetuse kui võimetuse rahuldada võlausaldajate nõudeid juhul, kui see seisund ei ole ajutine, ei anna see määratlus lõplikku selgust praktikas tekkivates olukordades. Maksejõuetuse tuvastamisel tuleb hinnata, kas võlgnikul puuduvad püsivalt vahendid kohustuste täitmiseks, mis eeldab põhjalikku ülevaadet tema varalisest seisundist ja äritegevusest.¹¹⁵ Loovutuse saajal ei ole seadusest tulenevat kohustust teha põhjalikku analüüsi võlgniku majandusliku seisundi kohta. Kui maksejõuetuse teadmist või „teada pidamist“ hinnatakse PankrS § 99 lg 3 kontekstis tagantjärele, on suur oht, et sellele antakse subjektiivne tõlgendus. Sellega seoses peaks seadusandja täpsustama, mida loetakse "teadma pidamiseks", et vältida õiguslikku ebaselgust ja tõlgendamisraskusi, mis asetavad loovutuse saajat ebavõrdsesse olukorda võrreldes teistega võlausaldajatega, kelle nõuete taasarvestamisele ei kohaldata sarnaseid piiranguid.

Autori hinnangul suurendab kehtiv regulatsioon õiguslikku ebakindlust ning võib põhjendamatult kahjustada heauskseid võlausaldajaid, kes on nõude omandanud vastavalt krediidituru tavapraktikale, ilma kavatsuseta rikkuda pankrotimenetluse reegleid või kahjustada teiste võlausaldajate huve. Seetõttu võiks seadusandja kaaluda kehtiva kolmeaastase tähtaja lühendamist või täiendavate objektiivsete kriteeriumide kehtestamist, et tagada õiglane tasakaal pettuslike tehingute ennetamise ning heausksete nõude omandajate kaitse vahel.

3.2. Pankrotimenetluse ajal tekkinud nõuete taasarvestus

Pankrotimenetluses kehtiva üldreegli kohaselt võib võlausaldaja taasarvestada üksnes selliseid nõudeid, mis on tekkinud enne võlgniku pankroti väljakuulutamist. See on koosõlas PankrS § 8 lõikes 3 sätestatud pankrotivõlausaldaja mõistega, mille järgi loetakse pankrotivõlausaldajaks isikut, kellel on võlgniku vastu enne võlgniku pankroti väljakuulutamist tekkinud rahaline nõue. Samas sisaldab PankrS § 99 lg 4 erandeid eeltoodud üldreeglile. Nimelt võimaldab see säte teatavatel juhtudel taasarvestada ka neid rahalisi nõudeid, mis on tekkinud pärast pankroti väljakuulutamist. Seega on taasarvestus pankrotimenetluses üldreeglina lubatud üksnes pankrotieelse nõuete puhul, kuid teatud juhtudel on seadusandja võimaldanud laiendada taasarvestusõigust ka pankrotijärgsetele kaitstud nõuetele.¹¹⁶

¹¹⁵ M. Varusk. Maksejõuetus – mis see on? Tartu Ülikool 2008, lk 3. – Arvutivõrgus: <https://dspace.ut.ee/handle/10062/6522>

¹¹⁶ P.Varul. PankrSK § 99/3.3.

Võlausaldajal on õigus tasaarvestada nõuded mis on sätestatud PankrS § 46 lõikes 7, § 47 lõikes 1, § 48 lõikes 3, § 50 lõikes 4, § 51 lõigetes 4 ja 5. Sellisteks nõueteks on pankrotimenetluse kestel võlgniku kohustuse täitmata jätmisest tulenev võlausaldaja nõue (§ 46 lg 7 ja § 47 lg 1); tuletistehingu täitmata jätmisest tulenev nõue (§ 48 lg 3); üüri või rendi ettemaksust tulenev alusetu rikastumise nõue (§ 50 lg 4), üüri- või rendilepingu ennetähtaegsest lõpetamisest ja lepingust taganemisest tulenev kahju (§ 51 lg-d 4 ja 5). Kui võlausaldaja nõue ei kuulu PankrS § 99 lõikes 4 toodud nõuete hulka, siis ei ole temal lubatud teostada pankrotimenetluse ajal tekkinud nõuete tasaarvestust.¹¹⁷

Võlgniku pankroti väljakuulutamise ei tunnista automaatselt kõiki võlgnikuga sõlmitud lepinguid lõppenuks. Pankrotiseaduses sätestatud juhtudel võivad pooled jätkata lepingu täitmist ka pärast pankroti väljakuulutamist. Näiteks üürniku või rentniku pankroti korral ei saa üürile- või rendileandja üüri- või rendilepingu lõpetada, kui ei esine võlaõigusseaduse §-s 319 toodud alust lepingu lõpetamiseks (PankrS § 51 lg 1). Samuti ei ole üürile- või rendileandja pankrot üüri- või rendilepingu lõpetamise aluseks (PankrS § 50 lg 4). Halduril on PankrS § 46 lg 1 alusel õigus võlgniku poolt sõlmitud lepingust tulenev kohustus täita ja nõuda teiselt poolelt tema kohustuse täitmist. Antud juhul võib olla õigustatud, et ka pärast pankroti väljakuulutamist tekkinud rahalised nõuded saab tasaarvestada sõltumata PankrS § 99 lõikes 1 sätestatud üldreeglile, et tasaarvestusolukord peab esinema juba enne pankroti väljakuulutamist. Ilma tasaarvestusõigusega oleks lepinguline pool, kellega sõlmitud leping jäi kehtima pärast võlgniku pankroti väljakuulutamist, ebavõrdses positsioonis võrreldes teiste võlausaldajatega, kelle nõuete täitmise tähtpäev loetakse pankroti väljakuulutamise PankrS § 42 alusel saabunuks.

Pankrotimenetluse ajal võivad tekkida tasaarvestatavad nõuded, mida PankrS § 99 lõikes 4 ei ole otsesõnu loetletud, kuid mille tasaarvestamist ei saa automaatselt välistada. Üheks selleks erandlikuks olukorraks on Riigikohtu määruses nr 2-21-13098 käsitletud juhtum, mis puudutab krediidiandja poolt vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumist ning sellest tulenevat krediidilepingu osalist kehtetust. Riigikohus on selgitanud, et vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise tagajärjeks on krediidilepingu tühisus kokkuleppelise intressi osas, mis ületab VÕS §-s 94 sätestatud intressimäära. Sellisel juhul intressikokkulepe loetakse kehtetuks ning see asendatakse seadusjärgse intressimääraga, välja arvatud juhul, kui kokkulepitud intressimäär on

¹¹⁷ P.Varul. PankrSK § 99/7.2.

madalam. Pankrotimenetluses peab kohus kontrollima, kas krediidiandja on järginud vastutustundliku laenamise põhimõtet. Kui kohus tuvastab vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise ning tarbijakrediidilepingust tulenev intressimäär tuleb ümber arvutada, võib tekkida olukord, kus praktikas võlgnik on krediidiandjale intresside näol enammakse teinud. Niisiis tekib võlgnikul tagasinõue võlausaldaja vastu. Olukorras, kus sama võlausaldajal, näiteks inkassofirmal, kellele on krediidinõue loovutatud, on olemas ka muud nõuded võlgniku vastu, võib tekkida alus nõuete tasaarvestuseks. Praktikas on need olukorrad eriti aktuaalsed seoses tarbijakrediidilepingute massilise loovutamise inkassofirmadele. Ehkki sellise nõude tasaarvestusõigust ei ole PankrS § 99 lõikes 4 otsesõnu reguleeritud, tegemist on pankrotimenetluse ajal tekkinud nõudega ning autori hinnangul tuleb hinnata võimalust lubada tasaarvestust ka nende nõuete puhul.

PankrS § 99 lg 4 reguleerib olukorda, kus mõlema poole vastastikused nõuded ei ole pankroti väljakuulutamise hetkeks muutunud sissenõutavaks. Praktikas võib PankrS § 99 lõikest 4 tuleneva tasaarvestusõiguse rakendamine osutada problemaatiliseks, eelkõige seetõttu, et võib olla keeruline kindlaks määrata nõude sissenõutavuse aeg. Veelgi problemaatilisem on määrata kehtiva lepingu puhul pooltevaheliste kohustuste suurus. Praktikas võib samuti osutada keeruliseks määratleda pooltevaheliste kohustuste lõplik suurus. Pankrotimenetluse ajal tekkinud nõuete puhul ei ole seadusega ette nähtud raha hoiustamise võimaluse. Kui aga pankrotimenetluse ajal tekkinud nõuete suhtes kehtiks sarnane kord, mille kohaselt näeb seadus ette raha hoiustamise võimaluse sarnaselt PankrS § 152 lõikega 1 asetaks see pankrotimenetluse ajal tekkinud nõuetega võlausaldajaid eelistatud olukorda, võrreldes teistega, kelle nõude rahuldamine toimub proportsionaalselt.

Autor leiab, et pankrotimenetluse ajal tekkinud nõuete tasaarvestus peab olema piiratud. Arvestades praktikas esinevaid raskusi nõuete sissenõutavuse ja lõpliku suuruse määramisel, tuleb sellist tasaarvestust lubada vaid erandlikel juhtudel, eelkõige siis, kui see tuleneb lepingulistest suhetest, mida jätkatakse pankrotimenetluse käigus eesmärgiga suurendada pankrotivara mahtu või säilitada selle väärtust. Selline piirang aitaks vältida pankrotivarast põhjendamatu eelistamise kaudu võlausaldajate huvide kahjustamist ja tagama pankrotivara õiglase jaotamise kooskõlas võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttega.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö autor analüüsis tasaarvestusõiguse lubatavust pankrotimenetluses, keskendudes sellele, kuidas suhestuvad omavahel võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõte ja pankrotimenetlusele eelnevate õiguste austamise põhimõte ning kuidas need kaks põhimõtet mõjutavad tasaarvestuse võimalikkust pankrotimenetluse raames. Magistritöös uuriti, kuidas tasaarvestusõiguse teostamine mõjutab pankrotimenetluse läbiviimist, selle eesmärkide saavutamist ning võlausaldajate huvide kaitset. Uurimuse eesmärk oli selgitada, millisel määral ja millistel tingimustel võib tasaarvestust pankrotimenetluses lubada viisil, mis ei kahjusta kollektiivse menetluse iseloomu ega teiste võlausaldajate õigusi.

Tasaarvestusõigus võimaldab võlausaldajal vähendada oma kohustust võlgniku vastu, tasaarvestades vastastikuseid nõudeid. Pankrotimenetluse kontekstis muutub see õigus oluliseks vaidluskohaks, kuna selle teostamine võib asetada ühe võlausaldaja eelisseisundisse võrreldes teistega. Seetõttu tekib õiguslik probleem: kas ja mil määral tuleb enne pankroti väljakuulutamist tekkinud tasaarvestusõigust lubada pankrotimenetluses. Pankrotimenetluses tuleb tagada, et kõik samas õiguslikus seisundis olevad võlausaldajad saavad oma nõudeid rahuldatud proportsionaalselt, ning et keegi ei saa eelist teiste arvelt, tegutsedes individuaalselt. Nende põhimõtete valguses seatakse kahtluse alla tasaarvestuse kui individuaalse rahuldamise mehhanismi sobivus pankrotimenetluses.

Kui lähtuda eeldusest, et tasaarvestust tuleb käsitleda pankrotimenetluse eelse õigussuhte osana, mille tunnustamine peaks olema kooskõlas eraõiguse keskse väärtusega, nagu lepinguvabadus, siis võib väita, et tasaarvestuse lubamine pankrotimenetluses on õigustatud eelkõige juhtudel, kus vastastikused nõuded on tekkinud enne pankroti väljakuulutamist ja nende tasaarvestamine ei kahjusta teiste võlausaldajate huve. Sellisel juhul toimib tasaarvestus kui eelnevalt kehtinud lepingulise või seadusjärgse korra loomulik jätk ning seda ei tohiks käsitleda ebaõiglase eelisena pankrotimenetluses. Samal ajal tuleb arvestada, et pankrotimenetlus on oma olemuselt kollektiivne menetlus, mille eesmärk on maksimaalselt rahuldada kõigi võlausaldajate nõudeid õiglasel ja läbipaistval viisil.

Autor on seisukohal, et tasaarvestusõiguse kohaldatavust pankrotimenetluses ei saa hinnata üksnes selle eraõigusliku olemuse põhjal, vaid tuleb arvesse võtta ka selle kooskõla pankrotiõiguse

põhimõtetele. Ühelt poolt põhineb tasaarvestusõigus võlausaldaja õiguspärasel ootusel, et temal on õigus enne pankrotimenetlust tekkinud ja seadusest tulenev nõue tasaarvestada, tuginedes eraautonoomia ehk lepinguvabaduse põhimõttele. Teisalt on pankrotimenetlus olemuslikult kollektiivne ja avalikes huvides toimiv protsess, mille eesmärk on tagada võlausaldajate võimalikult võrdne kohtlemine ning pankrotivara õiglane jaotamine. Seetõttu eeldab tasaarvestusõiguse rakendamine pankrotimenetluses tasakaalu saavutamist individuaalse õiguskaitse ja kollektiivsete huvide vahel. Sellest tulenevalt ei saa tasaarvestusõiguse rakendamine pankrotimenetluses toimuda automaatselt ega piiranguteta. Tasaarvestus ei tohi muutuda vahendiks, mille kaudu üksik võlausaldaja saavutab ebaproportsionaalse eelise teiste arvelt. Samas tuleb tunnistada, et enne pankroti väljakuulutamist tekkinud võlausaldajate õigusi ei tohi põhjendamatult piirata. Sellega seoses tuleb kehtestada tasaarvestuse kohaldamisele pankrotimenetluses selged ja läbipaistvad piirangud juhtudeks, kus see mõjutab võlausaldajate võrdset kohtlemist.

Magistritöö tulemusena jõudis autor järeldusele, et tasaarvestusõiguse lubamine pankrotimenetluses peab olema erandlik ja piisavalt põhjendatud. Näiteks, pandipidaja nõude tasaarvestus olla õigustatud, kuna tagatud nõuete rahuldamine toimub ka väljaspool pankrotimenetlust eelisjärjekorras panditud vara arvelt. Pandiõigus annab võlausaldajale eelisõiguse tagatise arvelt, isegi sõltumata pankrotimenetluse algatamisest. Pandiga tagatud nõuete tasaarvestamine ei kahjusta teiste võlausaldajate huve samal määral nagu tagamata nõuete puhul, kuna need ei suurendaks pankrotivara isegi juhul, kui tasaarvestus jääks tegemata. Autor leidis, et maksuhalduri nõuete tasaarvestamist ei saa pidada pankrotimenetluses põhjendatuks, isegi arvestades maksunõuete õiguslikku eristaatust. Kuigi maksunõuete eriline õiguslik seisund võimaldab maksuhalduril võrreldes eraõiguslike võlausaldajatega ulatuslikumaid õiguskaitsevahendeid enne pankrotimenetluse algust, ei saa see olla aluseks privileegi andmiseks pankrotimenetluse raames. Pankrotimenetluses tuleb esikohale seada võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõte, mille kohaselt kõik võlausaldajad, sealhulgas riik, osalevad pankrotivara jaotamises võrdsetel alustel. Autori hinnangul peab tasaarvestus olema lubatud ainult siis, kui see ei kahjusta teiste võlausaldajate huve.

Käesoleva töö autor toob esile, et mitmetes Euroopa Liidu liikmesriikides, nagu Belgia ja Prantsusmaa on tasaarvestus pankrotimenetluses rangelt piiratud või lubatud vaid teatud tingimustel. Belgia õiguses, näiteks, lubatakse tasaarvestust ainult siis, kui nõuded tulenevad

samast lepingulisest suhtest, st on omavahel seotud. See tähendab, et tasaarvestus ei ole lubatud olukorras, kus vastastikused nõuded tulenevad erinevatest lepingutest või õigussuhetest, isegi kui need on formaalselt vastastikused. Sellist lähenemist võib pidada kompromissiks, mis võimaldab leida tasakaalu pankrotieelsete õiguste austamise ja võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtete vahel.

Tasaarvestus pankrotimenetluses on keeruline ja vastuoluline teema, mis nõuab hoolikat kaalumist ning läbimõeldud lähenemist. Tasaarvestus ei tohi muutuda vahendiks, mille kaudu üksik võlausaldaja saab ebaproportsionaalse eelise teiste arvelt. Samas tuleb tunnistada, et enne pankroti väljakuulutamist tekkinud õigusi ei tohi põhjendamatult piirata. Autor leiab, et tasaarvestus peaks olema lubatud nõuete puhul, mis on tekkinud enne pankrotimenetluse algatamist ning mis ei kahjusta pankrotivara ega teisi võlausaldajaid ebamõistlikul määral. Seetõttu peab seadus kehtestama tasaarvestusele pankrotimenetluses piirangud juhtudeks, kus see ohustab võlausaldajate võrdset kohtlemist. Ühe võimaliku lahendusena võiks kaaluda Belgia mudeli osalist ülevõtmist kehtestades Eestis analoogse regulatsiooni, mille kohaselt oleks tasaarvestus lubatud üksnes tingimusel, et vastastikused nõuded pärinevad samast lepingust või tehingust. Selline lähenemine suurendaks õigusselgust ning aitaks vältida kuritarvitusi, säilitades samal ajal stabiilseid eraõiguslike suheteid. Belgia mudeli puhul ei käsitleta tasaarvestust kui erandlikku õigust, mis võimaldab võlausaldajal pankrotimenetluses oma nõue teiste arvelt eelisjärjekorras rahuldada, vaid pigem kui mehhanismi, mille abil taastatakse lepinguline tasakaal olukorras, kus lepingupooled on vastastikku seotud ühe ja sama tehingu raames.

Kokkuvõttes leiab töö autor, et tasaarvestusõigust ei tohi pankrotimenetluses täielikult välistada, kuid selle kohaldamisele tuleb kehtestada selged ja läbipaistvad reeglid. Sellisel viisil on ühelt poolt võimalik tagada tasakaal pankrotimenetluse eelsete õigussuhete austamise ning teiselt poolt võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtete vahel.

SUMMARY

РЕЗЮМЕ

В условиях современной экономической нестабильности, вызванной высокими ценами на электроэнергию, инфляцией и замедлением роста мировой экономики, возросло количество случаев неплатёжеспособности юридических и физических лиц. В Эстонии количество банкротств за последние два года существенно увеличилось, что подчёркивает необходимость эффективного регулирования банкротного производства, которое одновременно бы учитывало интересы всех участников процесса и обеспечивало стабильное функционирование экономической системы. Особое значение имеет защита интересов кредиторов, в частности правомерность применения права взаимозачёта требований в рамках банкротного производства. Применение права взаимозачёта в банкротном производстве вызывает серьёзные дискуссии, поскольку данное право вступает в потенциальный конфликт с главным принципом банкротного права, а именно с принципом равного обращения с кредиторами. Данный конфликт между индивидуальным гражданским правом на взаимозачёт требований и коллективной природой банкротного производства и составляет предмет анализа данной магистерской работы.

Целью данной работы является комплексный анализ допустимости применения права взаимозачёта в рамках банкротного производства, выявив при этом допустимые границы совместимости взаимозачёта с основополагающими принципами банкротного права. Главная гипотеза на котором строится работа, заключается в следующем: применение права взаимозачёта в банкротном производстве усиливает позицию одного кредитора в ущерб другим, нарушая принцип равного обращения. С другой стороны, запрет на зачёт может нарушить законные права кредитора, действующие на основе принципа свободы договора.

Таким образом, возникает необходимость поиска баланса между индивидуальными правами и коллективной справедливостью, который автор предлагает достигать путём ограниченного, но не полного запрета на зачёт. Для достижения цели данной магистерской работы автором поставлена задача проанализировать цели банкротного производства, включая такие принципы, как коллективность, равенство кредиторов и максимизация банкротной массы. Одним из аспектов исследования стало сравнение подходов к зачету в

рамках законодательства других государств Европейского союза, таких как Бельгия, Германия, Франция, Испания и Финляндия. Также автор считает необходимым уделить особое внимание анализу зачета требований, обеспеченных залогом. Такие требования имеют особый статус, поскольку удовлетворяются преимущественно из стоимости предмета залога, и, следовательно, их зачет не нарушает интересы остальных кредиторов. Согласно действующему в Эстонии законодательству, залоговые кредиторы вправе участвовать в торгах и засчитывать свои требования в счет цены, предлагаемой за объект залога, за исключением расходов, связанным с проведением банкротного производства. Подобный подход позволяет рассматривать зачет как инструмент, который при определённых условиях может эффективно функционировать в рамках банкротного производства, не подрывая при этом фундаментальные принципы коллективности и равенства. В частности, при наличии обоснованного интереса стороны, особенно если речь идет о кредиторе с обеспеченным требованием, зачет способен даже ускорить процесс удовлетворения требований.

Отдельное внимание в работе автор уделяет праву на взаимозачет задолженности по налогам условиях банкротства. В работе рассматривается вопрос: оправдано ли предоставление Налогово-таможенному департаменту права на зачет, и в какой мере это соответствует принципу справедливости и защите публичного интереса. Одним из самых спорных моментов стала допустимость зачета требований, возникших после начала банкротного производства. Согласно общему правилу, такие требования не могут быть предметом зачета, так как не являются взыскиваемыми на момент объявления должника банкротом. Однако в ряде случаев, предусмотренный законом, даже в таких случаях взаимозачет требований является допустимым. В контексте банкротства право налогового органа на зачет может восприниматься как отклонение от принципа равного обращения кредиторов (*pari passu*), особенно если это право реализуется без соблюдения общих условий допустимости зачета. С одной стороны, предоставление налоговому органу такого преимущества может быть оправдано с точки зрения публичного интереса, так как речь идёт о пополнении государственного бюджета. С другой — это может создать ситуацию необоснованного предпочтения, подрывающего доверие остальных участников процедуры и нарушающего баланс интересов.

Исходя из поставленных, в данной работе задач, автор поделил работу на три основные части. Первая глава раскрывает теоретико-правовые основы банкротного производства, даёт

определение его целям, функциям и ключевым принципам. Здесь обосновывается, что банкротное производство служит не только интересам кредиторов, но также общественным и экономическим интересам в более широком смысле. Вторая глава посвящена анализу института зачёта в гражданском и банкротном праве. Особое внимание уделяется условиям допустимости зачёта, его формальным и материальным предпосылкам, а также последствиям его применения. Третья глава фокусируется на особых случаях применения зачета. В данной главе исследуется возможность зачёта различных видов требований: обеспеченных залогом, налоговых требований, условных требований, а также требований, возникших после открытия производства. Также в данной главе рассматриваются правовые подходы к взаимозачету в рамках банкротного производства ряде стран Европейского Союза.

Путем анализа правовых систем нескольких стран Европейского союза автор пришел к выводу, что Бельгийская модель регулирования взаимозачёта в рамках банкротного производства представляет собой сбалансированный и компромиссный подход, сочетающий уважение к заранее возникшим частным правам с защитой принципов коллективности и равного обращения с кредиторами. Эта система выделяется тем, что не допускает автоматического признания права на зачёт, а рассматривает его применимость через призму происхождения взаимных требований и их связи между собой. Согласно бельгийскому праву, возможность зачёта в рамках банкротства признаётся только тогда, когда взаимные требования проистекают из одного и того же правоотношения. Это означает, что требование должника к кредитору и встречное требование кредитора к должнику должны быть взаимосвязаны. Эта модель представляет собой разумную середину между полным запретом и неограниченным признанием права на зачёт, поскольку она позволяет одновременно как сохранить правовую целостность частных обязательств, так и защитить общие интересы всех кредиторов. Для Эстонии, а также других стран, ориентированных на баланс интересов и правовую стабильность, бельгийский подход может служить примером нормативной конструкции, обеспечивающей пропорциональность и правовую справедливость.

Французская система регулирования зачёта в банкротном производстве отличается высокой степенью ограничительной и жёсткого подхода к защите принципа коллективного удовлетворения требований кредиторов. По аналогии с порядком, действующим в Бельгии, во французском праве приоритет отдается целостности конкурсной и равному обращению с

кредиторами, что делает автоматический или произвольный взаимозачёт невозможным в большинстве случаев. Взаимозачет в банкротном производстве Франции возможен только при наличии взаимных, ликвидных и подлежащих взысканию требований.

В итоге вопрос о допустимости зачёта в рамках банкротного производства Франции подлежит разрешению судом. Именно суд оценивает, соблюдены ли все условия, при которых зачёт может быть признан допустимым, и не нарушает ли он принципы банкротного производства — в особенности, равное обращение с кредиторами и сохранность конкурсной массы. Такой подход, при котором каждый случай подлежит индивидуальной правовой оценке, формально обеспечивает высокий уровень правовой справедливости и учёт конкретных обстоятельств.

Однако подобная система, требующая от суда анализа каждого конкретного случая в отдельности, несёт в себе существенный практический недостаток — значительную нагрузку на судебную систему. При массовом количестве банкротств, особенно в условиях экономических спадов, необходимость детального рассмотрения большого количества заявлений о зачёте приведёт к замедлению процедур, усложнению делопроизводства и увеличению административных расходов. Это может затруднить оперативное проведение банкротного процесса, отразиться на интересах всех кредиторов и в целом снизить эффективность правоприменения. Соответственно, при разработке механизма регулирования зачёта в банкротстве необходимо учитывать не только юридическую корректность и формальную справедливость, но и принцип процессуальной экономии, обеспечивающий баланс между защитой прав участников и эффективностью процедуры.

Таким образом, автор данной магистерской работы приходит к выводу, что права отдельных кредиторов, включая право на зачёт, должны быть соразмерены с принципами справедливости и коллективности, лежащими в основе банкротного производства. Зачёт не должен подрывать доверие к системе и нарушать баланс интересов. Он допустим лишь как регулируемое исключение, а не как неограниченное право. Для достижения баланса между индивидуальным правом кредитора и правами остальных кредиторов, не имеющих права на взаимозачёт требований, необходимо предусмотреть законом соблюдение определённых критериев. Взаимозачет при процедуре банкротства не должен носить автоматический характер и должен быть оценён с точки зрения влияния на интересы других кредиторов и на

банкротную массу в целом. Автор подчёркивает, что зачет требований в рамках производства по делу о банкротстве остается эффективным правовым инструментом, но требует ограниченного применения, чтобы не подорвать принципы коллективности и справедливости, лежащие в основе процедуры банкротства. Автор предлагает рассмотреть модель Бельгии, согласно которой зачёт допускается лишь тогда, когда взаимные требования следуют из одного и того же правоотношения. Такая модель может стать компромиссным решением, позволяющим обеспечить баланс интересов. Данный подход к взаимозачёту, как к инструменту с ограниченным, но обоснованным применением, позволяет учесть как частные интересы кредиторов, так и публичные цели банкротного регулирования. В условиях, когда процедура банкротства направлена не только на распределение активов должника, но и на восстановление экономической справедливости, необходимо избегать ситуаций, в которых за счёт механизма зачёта отдельные кредиторы получают преимущество в ущерб другим. Применение подобной модели в эстонском праве могло бы способствовать повышению правовой определённости и укреплению принципов равного обращения. Признание того, что не все требования могут быть зачтены в банкротстве, даже если они формально соответствуют критериям, создаёт предпосылки для более справедливого распределения средств, вырученных с продажи имущества должника и укрепления доверия к банкротному производству.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. A.Piekenbrock, C. Seagon, P. Oberhammer, B. Hess ja T. Pfeiffer. External Evaluation of Regulation N°1346/2000/EC on Insolvency Proceedings 2011.
2. A.Keay ja P. Walton. Set-off, Members' Rights and Winding Up. *Journal of Business Law* 2015/3.
3. A.Alekand. Täitemenetlusõigus. Tallinn: Juura 2017.
4. D. G. Baird. Through Bankruptcy with the Creditors' Bargain Heuristic. *University of Chicago Law Review* 53, 1986/3.
5. European Commission. External Evaluation of Regulation No. 1346/2000/EC on Insolvency Proceedings. Final Report, Justus-Liebig-University Giessen and University of Vienna, July 2011.
6. E. Suvorov. Risk Theory of the Principle of Equality of Creditors 2024.
7. G. McCormack. Set-off under the European Insolvency Regulation (and English Law). – *International Insolvency Review* 29, 2020/1.
8. I.F. Fletcher. *Insolvency in Private International Law*, 2nd ed. – Oxford: Oxford University Press 2005.
9. International Monetary Fund. 2 General Objectives and Features of Insolvency Procedures, in *Orderly and Effective Insolvency Procedures*. –International Monetary Fund 1999.
10. I. Kull. Lepinguvabaduse põhimõtte Euroopa ühtlustuvas tsiviilõiguses ja Eesti tsiviilõiguse reform, Riigikogu Toimetised 2000.
11. J. Sarra. From Subordination to Parity: An International Comparison of Equity Securities Law Claims in Insolvency Proceedings. –*International Insolvency Review* 16, 2007/3.
12. J. M. Dmitrieva. Uslovnaya sdelka i obuslavlivayushchie yeye usloviya kak slozhnyy yuridicheskiy sostav [Tingimuslik tehing ja seda määratlevad tingimused kui keeruline õiguslik koosseis]. –*Vestnik Magistratury* 7, 2022.
13. J. Drukarczyk. Secured Debt, Bankruptcy, and the Creditors' Bargain Model. –*International Review of Law and Economics* 11, 1991/2.
14. J. M. Smith. Insolvency Law: A Matter of Public Interest? –*Northern Ireland Legal Quarterly* 59, 2008/3.

15. K. Künnapas. Maksukohustuse täitmise preventiivne tagamine enne maksukohustuse tuvastamist, PhD diss. Tartu Ülikool 2014.
16. K. Kerstna-Vaks. Kohtulik järelevalve ja selle seos pankrotimenetluses. –Juridica 2005/655.
17. K. Gratzler ja D. Stiefel, toim. History of Insolvency and Bankruptcy from an International Perspective, Södertörn Academic Studies 38. Huddinge: Södertörns högskola 2008.
18. K. van Zwieten, toim. Goode on Principles of Corporate Insolvency Law, 5th ed. London: Sweet & Maxwell 2018.
19. L. Kalevitch. Setoff and Bankruptcy. –Cleveland State Law Review 41, 1993/4.
20. L. E. Levinthal. The Early History of Bankruptcy Law 1918.
21. M. Agarmaa ja S. Andrekson. Võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte mõju pankrotimenetlusele. –Juridica 2022/8.
22. M. Varusk. Maksejõuetus – mis see on? –Õiguskeel 2008/2.
23. M. M. Harner. The Search for an Unbiased Fiduciary in Corporate Reorganizations. – Notre Dame Law Review 86, 2011/2.
24. New South Wales Law Reform Commission. Set-Off: Report 94. –Sydney: NSW Law Reform Commission 2000.
25. Ollisaar, M. Lühendite müstilisest maailmast. –Õiguskeel 1996/5.
26. Ó. J. Guevara ja J. Riutort. Strengthening Secured Creditors: Implications on Debt Financing and Investment, Journal of Corporate Finance 84, 2024.
27. P. François ja H. Naqvi. Secured and Unsecured Debt in Creditor-Friendly Bankruptcy. – Journal of Corporate Finance 2023.
28. P. Varul. Pankrotiõiguse probleeme. –Juridica 1999/8.
29. P. Varul. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. –Juridica 1994/1.
30. Ph. Chr. Peitsch. Die Insolvenzaufrechnung. Dissertation, Universität Hamburg 2001.
31. P. Manavald. Maksejõuetusõigusliku regulatsiooni valikuvõimaluste majanduslik põhjendamine. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2011.
32. B. Grohsgal. How Absolute Is the Absolute Priority Rule in Bankruptcy? The Case for Structured Dismissals. William & Mary Business Law Review 8 2017/3.
33. R. Craswell. Freedom of Contract, Coase-Sandor Institute for Law & Economics Working Paper No. 33. –University of Chicago Law School 1995.
34. R. Mokal. The Mysterious Pari Passu Principle. – Butterworths Journal of International Banking and Financial Law 39, 2024/7.

35. R. E. Scott. Through Bankruptcy with the Creditors' Bargain Heuristic. – Columbia Law School 1986.
36. S. G. Carroll ja J. D. Vanacore. Setoff and Recoupment in Bankruptcy: A Primer for Credit Managers. – The Credit and Financial Management Review, vol. 12, 2006/4.
37. S. Bernstein, E. Colonnelli ja B. Iverson. Asset Allocation in Bankruptcy. – The Journal of Finance 74, 2019/1.
38. S. M. Bhambhwani. Creditor Enforcement and Accounting Quality: A Natural Experiment. Journal of Accounting and Public Policy 43, 2024/2.
39. S. Heinrich. Die anfechtbare Aufrechnung. StudZR Wissenschaft Online 2, 2023.
40. S. L. Schwarcz. Rethinking Freedom of Contract: A Bankruptcy Paradigm. – Texas Law Review 91, 2013/3.
41. I. Tedoradze. The Principle of Freedom of Contract, Pre-Contractual Obligations Legal Review: –English, EU and US Law, European Scientific Journal 13, 2017/4.
42. The Search for an Unbiased Fiduciary in Corporate Reorganizations. – Notre Dame Law Review 86, 2011/2.
43. T. H. Jackson. Bankruptcy, Non-Bankruptcy Entitlements, and the Creditors' Bargain. – Yale Law Journal 91, 1982/5.
44. R. E. Scott. Through Bankruptcy with the Creditors' Bargain Heuristic 1986.
45. T. Saarma. Pankrotimenetluse põhimõtted. –Juridica 2008/VI.
46. T. Saarma. Nõuded pankrotimenetluses. Analüüs-kontseptsioon 2017.
47. U. Foerste. Pankrotiõigus, trans. Kaire Kliimask. Tallinn: Juura 2018.
48. United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). UNCITRAL Legislative Guide on Insolvency Law. Part Three: Treatment of Enterprise Groups in Insolvency, New York: United Nations 2012.
49. W. J. Zwalve. A Labyrinth of Creditors: A Short Introduction to the History of Security Interests in Goods, in Security Rights in Movables: A European Perspective, ed. E.-M. Kieninger, Cambridge: Cambridge University Press 2004.
50. V. Kõve. Maksejõuetusõigus: käsiraamat. Tartu: Juura 2024.
51. S. Oei. Taxing Bankrupts. Boston College Law Review 55 2014/2.
52. Y.-H. Leleu. Bankruptcy: What is Left for the Creditors? –European Business Organization Law Review 14, 2013/4.

53. P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi, K. Saare ja K. Sein. Tsiviilseadustiku üldosa seadus: Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2024.
54. P. Varul, I. Kull, V. Kõve, M. Käerdi, K. Sein ja K. Puu. Asjaõigusseadus II: Kommenteeritud väljaanne, Tallinn: Juura 2014.
55. P. Varul, A. Kasak, K. Kerstna-Vaks, T. Peterson, T. Saarma, P. Viirsalu ja A. Õunpuu. Pankrotiseadus I: Kommenteeritud väljaann. Tallinn: Juura 2024.
56. P. Varul, A. Kasak, K. Kerstna-Vaks, T. Peterson, T. Saarma, P. Viirsalu ja A. Õunpuu. Pankrotiseadus II: Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2024.
57. I.Kull, K. Sein, M. Käerdi, H. Vallikivi, K. Puu, J. Ots, J. Järve ja M. Leipsoo. Võlaõigusseadus I: Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2021.
58. H. Banna, A. Alam, X. H. Chen ja A. W. Alam. Energy Security and Economic Stability: The Role of Inflation and War. –Energy Economics 2023/126.
59. V. V. Acharya, Y. Amihud ja L. Litov. Creditor Rights and Corporate Risk-Taking. –Journal of Financial Economics 102. 2011/1.
60. C.W. Mooney. Insolvency Law as Credit Enhancement and Enforcement Mechanism: A Closer Look at Global Modernization of Secured Transactions Laws. University of Pennsylvania Law School 2018.
61. K. Madisson. Uue pankrotiseaduse lühitutvustus. Eesti Majanduse Teataja 2003/11.
62. H. Dagan. M. Heller, Freedom of Contracts. New York University Public Law and Legal Theory Working Papers 2023.
63. R. M. Hynes, D. Walt. Inequality and Equity in Bankruptcy Reorganization. Law and Economics Research Paper Series 2017/23.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

1. Pankrotiseadus - RT I 2003, 17, 95.
2. Asjaõigusseadus - RT I 1993, 39, 590.
3. Tsiviilseadustiku üldosa seadus - RT I 2002, 35, 216.
4. Võlaõigusseadus - RT I 2001, 81, 487.
5. Maksukorralduse seadus - RT I 2002, 26, 150.
6. Täitemenetluse seadustik - RT I 2005, 27, 198.

7. Belgium. Code de droit économique- 11 septembre 2017. Accessed April 11, 2025.
8. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Määrus (EL) 2015/848– L 141/19, 05.06.2015.
9. French Code de Commerce - Version en vigueur du 20 septembre 1807 au 10 août 1953.
10. Germany. Insolvenzordnung (InsO) - 05 October 1994.
11. United Kingdom. Insolvency Act 1986.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

12. Tartu Ringkonnakohtu 01.06.2017 määrus tsiviilasjas nr 2-12-5746
13. Riigikohtu 18.06.2013 määrus haldusasjas nr 3-3-1-28-13.
14. Riigikohtu 04.11.2015 määrus haldusasjas nr 3-2-1-34-15.
15. Riigikohtu 27.10.2021 määrus tsiviilasjas nr 2-19-6689.
16. Riigikohtu 13.11.2024 otsus tsiviilasjas 2-21-13719.
17. Riigikohtu 14.12.2011 otsus haldusasjas 3 -1-1-89-11.
18. Riigikohtu 25.09.2013 otsus haldusasjas 3-2-1-80-13.
19. Riigikohtu 02.11.2011 otsus haldusasjas 3-2-1-95-11.
20. Riigikohtu üldkogu 12.05.2015 otsus haldusasjas nr 3-2-1-82-14.
21. Riigikohtu üldkogu 13.12.2005 määrus haldusasjas nr 3-3-1-39-05.